

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

Mihaela Obrovník

Pesem in petje v knjižni zbirki slovenskih
folklornih pripovedi Glasovi

Diplomsko delo

Mentor: prof. dr. Marija Stanonik

Trbovlje, januarja 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

Mihaela Obrovník

Pesem in petje v knjižni zbirki slovenskih
folklornih pripovedi Glasovi

Diplomsko delo

Trbovlje, januarja 2010

Šahvala

*Diplomsko delo, ki je pred Vami, je nastajalo pod nenehnimi vzpodbudami domačih.
Za dano priložnost in vzpodbude - hvala staršema, mami Svetki in očiju Francu.
Nepogrešljive s svojo vztrajnostjo - vse tri sestre z družinami, Katarina, Martina in Barbara.
Za vsako molitev - hvala, babi Nati.
Za podporo in ljubezen - hvala možu Alešu.
Za iskrenost in srčnost - hvala moji Joni.
Dotipljenje, zaupanje in vztrajnost - hvala mentorici, profesorici dr. Mariji Stanomik.
Hvala vsakomur, ki vame verjame.*

KAZALO

UVOD	5
NARAVNO IN GOJENO PETJE	7
Domače petje in pevski zbori	7
Recitiranje in deklamiranje	10
Pesnjenje in uglasbitev	11
BAJČNE PESMI	12
PESMI ŽIVLJENJSKEGA KROGA	15
Uspavanke, otroške pesmi	16
Fantovske in ljubezenske pesmi	21
Ženitovanjske pesmi	23
Obsmrtnice	25
PESMI LETNEGA CIKLA	28
Obredne pesmi	29
Kolednice	36
Pustne pesmi	39
Jurjevske in kresne pesmi	40
PESMI INTERESNIH SKUPIN	42
Stanovske pesmi	42
Vojaške pesmi	46
Partizanske pesmi	47
Prigodne pesmi	49
Pivske pesmi	52
POVZETEK	54
VIRI IN LITERATURA	56

UVOD

Diplomsko delo, o katerem sem začela razmišljati že po prvi polovici študija, sem s pomočjo mentorice dr. Marije Stanonik nasloвила Pesem in petje v knjižni zbirki slovenskih folklornih pripovedi Glasovi. Pri izbiri teme diplomskega dela me je gnala želja in zanimanje za slovensko péto pesem. Že od malih nog sem obiskovala glasbeno šolo, aktivno sem sodelovala v več zborih, od otroškega, mladinskega pa vse do odraslega, tako da sem s pesmijo dobesedno živila. Po pogovoru z dr. Marijo Stanonik glede želja, usmeritve dela, zadostnosti gradiva in tehtnem razmisleku je diplomska naloga končno dobila rdečo nit.

Seveda so se pred samim začetkom prebiranja zbirke pojavljali strahovi o pre-/obsežnosti materiala, saj zbirka Glasovi do danes šteje kar 37 samostojnih knjig. Ker število knjig vesčas narašča, sem v obdelavo vključila prvih 33 knjig. Upamo lahko, da se bo ta številka v prihodnje še povečala. Po drugi strani pa se je pojavljal dvom o zadostni količini samih pesmi, saj je v prvi knjigi zbirke Glasovi, Javorov hudič, pod prvo iztočnico glede oblikovanja serije navedeno, naj bo zbirka omejena izrecno na prozne zapise.

V zbirki Glasovi najdemo zapise slovenskih folklornih pripovedi. Vsaka knjiga pokriva svoje območje, geografsko in govorno. Ne glede na velikost Slovenije v zbirki še vedno niso pokrita vsa področja. Sčasoma naj bi zbirka zajela vse pokrajine, vključno z zamejstvom. V diplomski nalogi je moč zaznati tudi etnološki pridih, ki se kaže v sestavinah, po katerih se pesmi med seboj ločijo po pokrajinah.

V zbirki Glasovi se pesem ne pojavlja zgolj kot oblika, največkrat je omenjena znotraj proze. Pri tovrstnih omembah ugotavljamo ozadje dogajanja, ob kakšnih opravilih so si pesmi peli, kdaj se je skupaj zbralo več ljudi in so si zapeli, kdaj si je kdo kar sam zapel itn. Morda so bila to domača opravila, delo na polju, procesije ob praznikih ... Petje in pesmi so v nalogi razdeljena na bajčne pesmi, na naravno in gojeno petje, se pravi na spontano pete pesmi in načrtno učene, na pesmi življenjskega kroga in letnega cikla ter na pesmi interesnih skupin.

Tematska povezanost združuje povedke v knjigah zbirke Glasovi v poglavja. Pogosto se pesem kot oblika pojavi prav ob naslovu poglavja, ki že samo po sebi napoveduje vsebino povedk, pesem pa naslov še podkrepi. Tako je bralec tudi lirično vpeljan v svet povedk.

Izdelava diplomskega dela je potekala počasi, saj so se ustrezne povedke z motivom petja vztrajno kopičile, potrebno pa je bilo ogromno natančnosti, potrpljenja in vnovičnega prebiranja, zagona. Vsekakor pa bi se, če bi se morala odločiti še enkrat, ponovno odločila za ta naslov, saj sem pri sebi odkrila, morda zgolj prebudila, čut in ponos do slovenske slovstvene folklore.

Pojem in definicija slovstvene folklore:

»Prva in prvotna veja besedne umetnosti je slovstvena folklor. Ta obstaja po načelu naravne komunikacije – za razloček od literature, ki obstaja po načelu tehnične komunikacije (K. V. Čistov). To pomeni, da sta pri slovstveni folklori kraj in čas podajanja (=pripovedovanja, petja) in sprejemanja (poslušanja) hkratna, sočasna, istočasna, sinhrona, medtem ko se pri literaturi čas in kraj podajanja in sprejemanja razcepita. Pisatelj piše kdove kdaj in kdove kje, preden njegovo delo prebere sprejemalec spet kdove kdaj in kdove kje. Kakor je literatura umetnost knjižnjega, je slovstvena folklor umetnost narečij. Vsaj v preteklosti je to nedvoumno držalo. Danes ko se tudi pri nas meja med narečji polagoma briše, je primerneje reči: slovstvena folklor je umetnost govorjenega jezika. Tako se zajame v definicijo tudi stvaritve v (pokrajinskih) različicah pogovornega jezika.« (Stanonik 2008: 8)

NARAVNO IN GOJENO PETJE

Zmaga Kumer si je na samem začetku v knjigi *Pesem slovenske dežele* zastavila vprašanje 'Kakšna je ta naša pesem?' »Povprečen Slovenec jo presoja pač po tistem, kar pozna. V najboljšem primeru so to pesmi domačega kraja, v najslabšem pa tisti maloštevilni primeri, ki jih v bolj ali manj posrečenih priredbah brez konca in kraja prepevajo zbori in posamezni pevci na koncertnih odrih ali v radiu. Ni čuda, da se marsikdo namrdne, če mu omeniš slovensko ljudsko pesem. Kako naj se navdušuje nad temi oguljenimi vižami. [...] Slovenska ljudska pesem niso samo starine iz dna stoletij, ohranjene v spominu redkih pevk, pod težo let upognjenih babic, slovenska ljudska pesem je tudi navadna fantovska, vesela ali žalostna, je tudi drobna otroška izšteválnica za igre, je tudi prošnja za dež ali zagovor zoper ujme.« (Kumer 1975: 9) Hitro lahko pridemo do zaključka, da slovensko ljudsko pesem spoznamo spontano, na naraven način in se z njo srečamo v prvih dneh življenja in dalje v svojih otroških letih, načrtno pa jo začnemo gojiti nekoliko kasneje.

DOMAČE PETJE IN PEVSKI ZBORI

Naravna, spontana pesem je živela v domačem krogu, načrtno gojena pa predvsem v pevskih zbiorih. V zbirki *Glasovi* je lepo razviden kontrast načrtovanega petja v mestu in spontanega petja na vasi. Pesmi niso samo peli, ampak so jih tudi recitirali, deklamirali. Nekateri so se lotili tudi pisanja pesmi in uglasbitve le-teh.

Zbiranje družine in petje v domačem krogu ob družinskem ognjišču je omenjeno v osmih knjigah zbirke *Glasovi*. Ta motiv se pojavlja na področju Krasa, Krškega, Ljubljane, Ljubljanskega barja, Loške doline, Slovenske Istre, Brkinov in Trsta. »Brat je znav hudou lpou pet, sjestra, ate je takou lpou čez pev. Ōčm mōj, ne, je takou lpou pev čez. Sma pel pa u mraki sedel, k sma mel adzuni miza, sma adzuni jel. Pa se tam usédema pa puojema, pa je réku ate: 'Na, če vam paše, m pa še jəst pəršu pumagat.' Pa j pəršu zram, je hudou lpou čez pev. Mama pusōda puspravl nōtr u kuhn, pa sa še anij pəršl. Je rjekla Judeževa Zjefka: 'Pa kjuk ste vij un večēr lpou pel! Kjuk ste – jəst sm mənde da enajsteh vas pusloušala.' Sm rjekla: 'Se sma mende da enajsteh blij.« (Glasovi 19: 222)

»Prijeten in vreden spomina je bil pri nas tudi sobotni večer. Po večerji smo še precej dolgo posedali in prepevali lepe slovenske narodne pesmi. Zelo smo bili ponosni na očeta, ko je ob pesmi Ko dan se zaznava z mogočnim basom oponašal zvonove. Ob sobotah si je torej oče vzel čas za družino in z nami posedal.«

(Glasovi 23: 185)

V zbirki Glasovi so pevske vaje večinoma omenjene v cerkvenem krogu, ko so pevci vadili pesmi za določene praznike in slavlja, za nedeljske svete maše.

»Muj ata mā je pārpovdvov, dā je vidu nābu adpŕt. Je šu domov po hrib dolčiez, sa mel pevske skušne, je rieku. Rad je hodu pejt, učiv ih je pa župnāk Tuómaž.«

(Glasovi 21: 154)

Na področju Kolpske doline naletimo na podoknico, katero so farani zapeli škofu v pozdrav ob obisku v Čabru. Ta podoknica spada po svojem namenu pod organizirano, skrbno načrtovano petje, naučeno za natanko določen dogodek.

»Viktor Burič je bil najprej duhovnik v Čabru. Vsi ljudje so ga imeli radi. Kasneje je postal škof v Senju in je znal vračati hvaležnost faranom Čabra. Ko je ob nekem cerkvenem prazniku prišel v Čabar, so mu domačini pripravili tak sprejem in slavlje, kakršnega v Čabru ni bilo ne prej in ne pozneje. Vrhunec vsega pa je bila nekakšna podoknica škofu, ki je bival tisto noč v farovžu. Za to priložnost je bil iz vseh pevskih zborov okraja Čabar in nekaterih bližnjih krajev Slovenije oz. Dravske Banovine sestavljen združeni pevski zbor s prek sto pevci. Zvečer, okoli devete ure ali desete ure, se je pred farovžem zbrala velika množica ljudi in tedaj je zapel združeni pevski zbor pesem Simona Gregorčiča 'Nazaj v planinski raj' in še več drugih, da so si mnoge starejše ženske z robčki brisale oči.« (Glasovi 15: 339)

Poleg cerkvenih zborov so se pevci zbirali v vaških, občinskih zborih.

Ustanovitev in obstoj otroških in mladinskih zborov nista bila odvisna zgolj od števila udeležencev, dobrega zborovodje, notnega materiala, pač pa tudi od denarne podpore zboru. Kolikor je imel zborovodja s svojim zborom večje načrte, že so se pojavili dvomi o finančni sposobnosti izpeljati določeno gostovanje. Ni pa bila to edina denarna skrb. Pri nekaterih zborih so s čutom za solidarnost pomagali tudi

pevcem in njihovim družinam. »Revščina, v kateri so živeli njegovi pevci, ga je spodbudila, da je kmalu predlagal ustanovitev upravnega odbora zbora. Poleg njega so ga sestavljali učitelji osnovne in meščanske šole. Odbor je skrbel za organizacijo gostovanj, predvsem pa za denarno poslovanje. Z izkupičkom od nastopov so tako lahko pomagali najrevnejšim pevcem z obutvijo, obleko, hrano in s šolskimi potrbičinami, njihovim staršem pa tudi z denarjem. Vsako leto je upravno in finančno poslovanje uprave zbora pregledal in odobril banovski šolski odbor.« (Koritnik 2001: 32)

Ponekod so obstajale manjše skupine pevcev, ki so imeli izjemno širok repertoar pesmi. Cilj tovrstnih zborov so bili nastopi za (širšo) javnost. Nekajkrat so omenjeni šolski zbori, kjer so se v času vojne učili nemške pesmi.

»To je blo za časa okupacije, enainštiridesetega leta, ko so tu pri nas bli Nemci. Moj oče je te že bil pokojni. Dekline smo hodle na pevske vaje, smo se nemške pesmi učile. Pol nam pa povejo, da bo koncert v Zrečah in v Vitanju.« (Glasovi 8: 369)

RECITIRANJE IN DEKLAMIRANJE

Recitiranje in deklamiranje, kot umetniško podajanje vnaprej določenega teksta (v našem primeru pesmi), se pojavita na področju Ljubljane, v triindvajseti knjigi zbirke Glasovi (Stanonik 2001).

Navadno so govorjene pesmi otroci zdeklamirali na kakšnem domačem nastopu, ob kakšnem prazniku ali drugi priložnosti v krogu domačih.

»Otroci smo se takrat, ko sta imela starša god, obvezno naučili pesmice. Več ali manj nam je čestitke uspelo zdeklamirati brez napak. Če pa se je komu ustavilo, je temu obvezno sledil jok. Slavljeneec se je vedno znašel in deklamatorja hitro potolažil, tako da ga je objel.« (Glasovi 23: 136)

»Za božič smo otroci ob jaslicah tudi deklamirali in 'klavirski virtuozi' smo odigrali božične skladbice. Seveda je bilo v nas tudi malo treme pred slovesnim začetkom.« (Glasovi 23: 150)

Recitirane pesmi je bilo moč slišati na različnih proslavah, slavljih, ob večjih priložnostih, pa tudi na pogrebih.

»Boris Kralj je čudovito recitiral njegove [brat Božene Škrinar] pesmi in se je z eno od njih od njega poslovil ob odprtem grobu. Žal je tri leta pozneje odšel tudi sam.« (Glasovi 23: 333-334)

Za popestritev programa so se za recitirane pesmi odločali tudi pevski zbori na svojih koncertih. »Na tem koncertu [jesen 1933] je bila tudi prvič javno recitirana pesem Mileta Klopčiča 'Moj oče', [...] Pesem je umetniško recitiral član zbora Jože Škrinar. Dvorana je odlično izvedbo sprejela s takšnim navdušenjem, da jo je Šuligoj uvrstil kot uvod v pevski program tudi na naslednjih koncertih v Beogradu, Zagrebu in drugod.« (Škrinar 1971: 27)

PESNJENJE IN UGLASBITEV

Motiv pesnjenja se pojavlja v trinajstih knjigah zbirke Glasovi. Povedke s tem motivom se pojavljajo na območju Višnje Gore, Pohorja, Jezerskega, Haloz, visoke Gorenjske, okolice Litije, Ljubljane, Ljubljanskega barja, Suhe krajine z okolico, Slovenske Istre, Mežiške doline, Brkinov, Loške doline.

»Šaleški zaklad je pa biu; sm ga opisala v pesmi. Smo rekāl, da je v tisto smer, ko so Kolavtarjevi svijaki – tu naj bi bil po stari govorici. Pa mända noben ni raziskvav.«
(Glasovi 26: 154)

Nekatere pesmi so dobile tudi svojo melodijo – nastale so prave zborovske pesmi. Prav večglasnost je poglavitna značilnost naše pesmi. S tem se kaže njena odlika in lepota v glasovni ubranosti. Pri tem pa se pojavlja vprašanje, ali je večglasnost odsev in posledica zborovske kulture, (Kumer 1975: 93).

»Tu ja bla jəgáva pejsm, ja ja on sam zlužu. Pa tista ad ptičku sa mə tud zapel, tista nej on zlužu. 'Ptički, jaz vprašam vas ...' Ampək Vigred ja bla pa prov jəgáva. Pa godba ja tud jəgrala.« (Glasovi 7: 91)

V triindvajseti knjigi zbirke Glasovi (Stanonik 2001) se v povedki pojavi motiv želje po pisanju in uglasbitvi pesmi.

»Tako mi je rekel dr. Cigan, muzik, mentor številnim koroškim pevcem in zborom malo pred svojo smrtjo, ko sem ga obiskala v ljubljanski bolnici: 'Tako rad bi napisal še nekaj pesmi, da ne bodo legle z mano v grob.« (Glasovi 23: 34)

BAJČNE PESMI

Bajčne povedke razlagajo nastanek sveta, naravne nebesne ali zemeljske prikazni, elementarne nesreče. V njih nastopajo dobra in slaba bajna (mitična) bitja in ljudje s posebno močjo (volkodlaki, krésniki, more), (Stanonik 1980: 204).

Ne glede na čas (dobri dve desetletji 20. stoletja) zbiranja gradiva in zapisovanja pripovedk v besedilu pogosto naletimo na motiv vil, škratov, čarovnic, zlodeja, hudiča ... V besedilu se pojavljajo pod različnimi imeni in v najrazličnejših podobah – hudič, vrag, peklenšček, zlodej, hudobec, parkelj, špicparkelj, vila, čarovnica, coprnica, bela žena, čota itd. To so priljubljeni junaki bajčnih povedk, vsaj slovenskih. Tako imenovana bajčna bitja so imela določene (nadnaravne) moči in so vedno iskala bližino človeka. Naši predniki so poskušali zaščititi svoja polja pred zimskimi duhovi in priklicati dobro letino v prihodnjem letu. Verjeli so, da imajo zla bitja v zimskem času, ko je sonce najslabotnejše, največjo moč. Dobra in zla bitja so se vtikala v življenje vaščanov in ohranjala svoja bivališča na travnikih, v gozdovih in gorah v okolici vasi.

Vile

V nasprotju od zlodeja (zaradi katerega so si ljudje prepevali pesmi, da bi pregnali strah) so si vile prepevale same, saj so s petjem podkrepile svoje moči in so npr. s petjem napovedale dež. Ta motiv se v celotni zbirki Glasovi pojavi v sedmih knjigah, in sicer na področju Pohorja, Haloz, Litije, jugozahodnega in skrajno južnega dela Slovenije.

»Nad Višnjami se strmo dviga svet, na vrhu pa skalnati grebeni.

Tam gor so v starih časih bile vile ...

Da so bile ene res lepe punce; da so imele dolge lase in lepò lepò so pôjele, zmerom na večer pred dežjem. Da so sedele na Pisanem školu in prepevale kasno v noč.

Ljudje bi jih seveda strašno radi videli, še posebno fantje. Ta in drugi se je tel pritihnit do njih, ma so zmerom izginile, še prej ko jih je zagledal.« (Glasovi 1: 28)

Kdor je slišal petje vil, ta je bil v življenju srečen. Veljalo je, da je petje vil nekaj najlepšega, kar je dano slišati človeku.

»Naš dajda so tak tud od tistih vil pravli. Da so ble gor nekje not pod Čenčičem; je skalovje blo. Da so drugje tud ble po gorah. Da so strašno lepo pele tekde, pa da če je kdo tam not hodil, da jih je čul pet, tak so dajda pravli, da tisti je bil srečen.«

(Glasovi 8: 251)

Škrati

Motiv škrate se pojavi na področju Tolminskega.

Znano je bilo, da živijo škrate v gozdovih in gorah, odmaknjeni od človeka.

Načeloma niso bili škodoželjni in nevarni. Kdaj pa kdaj se je kakšen škrate le pokazal in zagodel posameznikom.

»Če češ, da te spustim naprej, mi moraš ves dan peti pesmi, za lon ti pa dam en žaklč cekinov. Če nočeš, te pa ubijem!« (Glasovi 4: 157)

Hudič, zlodej, peklenšček, vrag, coprnice ...

V ljudski pesmi nastopa hudič v človeški podobi in navadno kaznuje človeka zaradi njegove lahkomiselnosti, lahko pa se pojavlja kot skušnjavec. Predstavlja utelešeno zlo, nadomešča neko podobno zlo bitje iz predkrščanske mitologije, (Kumer 1975: 65).

Ljudje so si zavoljo lastnega strahu pred zlodejem prepevali pesmi, da bi ta strah pregnali in ga premagali. Na tak način so se lažje soočili s temi zlobnimi prikaznimi.

Ta motiv je v zbirki Glasovi uporabljen v štirih knjigah, ki pokrivajo področje Istre, Suhe krajine, Loške doline in Haloz.

»Blaž, ki ga je blo vero strah, si je fučkal in glasno pokantával, in kadar je prišel do unega grmlja, so ti Zrenjčani začeli mahat z ruhami in une glave od buč so se strašno svetile.« (Glasovi 2: 72)

»Jaz sem si zmerom glasno pela – nekaj za kratek čas, nekaj pa za strah odganjat.« (Glasovi 18: 149)

Povedka z območja Prekmurja govori o vragu, ki je menjal svojo zunanjo podobo, rad se je odpravil na sprehod in tudi prepeval si je rad.

Vragi in čarovnice so se pridružili zlim poganskim bitjem in poskušali škodovati ljudem in živini. Čarovnice so bile izjemno dejavne na sveti večer in se jih je bilo ubraniti. Vraga pa se ni bilo treba braniti. Nekateri so ga poskušali celo sami priklicati – na križpotje so okrog sebe zarisali ris z leskovo šibo in čakali.

»V Kánčevcih pri Málačičevih so imeli vraga pri hiši, ki je minjával podobo: včasih je bil črn maček, včasih pes ali kuščar. Zvečer se je síkdar odpravil na sprehod proti Pánovcem. Tu je bila v Rjavi grabi velika pàsika. Po njej se je sprehajal v podobi mladeniča. Včasih je imel na sebi zelene hlače in rdeč krščák, včasih pa nasprotno. Tudi pel je zmeraj: 'Oj, Marička, kaj vse 'maš, komu le to daš?'« (Glasovi 9: 137)

PESMI ŽIVLJENJSKEGA KROGA

Življenjske šege oziroma šege življenjskega kroga zavzemajo osrednje mesto med šegami. Izoblikovale so se v življenju posameznika ob rojstvu, zaljubljenosti, svatbi in smrti. Skozi čas so se določene posebnosti nekje opuščale, drugje ohranjale, tako da se opisi razlikujejo po pokrajinah in po času, (Ložar-Podlogar 1980: 157).

Šege ob rojstvu zaobjemajo čas od spočetja otroka, nosečnosti, poroda in dalje prvo povijanje, razne uroke, dogajanje povezano z otrokovim krstom, (Ložar-Podlogar 1980: 157-159).

Uspavanke ali zazibalke (Stanonik 1999: 181) so pesmi, pri katerih otrok ne more vplivati na samo izvedbo, so pa namenjene uspavanju otroka – otrok se pasivno podredi melodiji, ritmu in barvi glasu.

Ljubezenske pesmi obsegajo bolj čutno razgibane fantovske in trpno razpoloženjske dekliške pesmi. Sicer veljajo ljubezenske pesmi za lahkotne, mladostno radožive, sproščene, (Stanonik 1980: 201).

Ženitovanske šege zajemajo čas od spoznavanja mladih, do vasovanja, snubljenja, ógledov, zaroke, ženitnega pisma, svatbe, pred tem še fantovščine in dekliščine, šrange, na dan poroke cerkveni obred, gostijo, odhod neveste na ženinov dom in prihod na novi dom, (Ložar-Podlogar 1980: 159-162).

Šege ob smrti vključujejo dogodke, ki so povezani s smrtjo, rajnimi, znamenji, ki napovedujejo smrt, na smrt bolnimi. Dejanja, povezana z mrličem, so imela svoj pomen, ki pa je do današnjih dni že pozabljen. Mrliča so položili v krsto na mrtvaški oder, ob njem je moral biti čuvar. Navadno so ob mrliču bedeli in peli žalostinke, si pripovedovali pravljice, se igrali družabne igre. Ob slovesu od doma so peli poslovilne pesmi. Tudi na samem pogrebu na pokopališču so peli žalostinke. Sledila je pogostitev pogrebcev na pokopališču, pogrebščino pa so pripravili sedmi ali osmi dan po smrti, kar je ponekod v navadi še danes. V navadi pa je bilo tudi umivanje lobanje oziroma kosti prej umrlih, da so jih čiste položili nazaj v grob z mrličem, (Ložar-Podlogar 1980: 162-164).

V zbirki Glasovi najdemo uspavanke, otroške pesmi, ljubezenske, ženitovanjske, obsmrtnе pesmi.

USPAVANKE, OTROŠKE PESMI

Uspavanke so pesmi, ki jih niso peli otroci sami, vendar so bile namenjene otrokom, da bi hitreje in lažje zaspali. Navadno so uspavanke pele mame, babice, varuške itd.

K otroškim pesmim prištevamo nagajivke, zmerjavke, zbadljivke in ostala še nepoimenovana ritmizirana besedila. Ti obrazci funkcionirajo predvsem med otroki, saj se v njih na edinstven način družita realen svet narave in odraslih ter fantazijski otroški svet s samosvojo poetičnostjo. Njihova poglobljena lastnost je poleg hudomušnosti in igrivosti besed ritmičnost in rima, (Stanonik 1980: 199).

Priповedi z motivi otroškega petja, izštevanka, uspavanke se pojavljajo na področju osrednje Slovenije in Slovenske Istre.

V triindvajseti knjigi (Stanonik 2001), le-ta zajema območje slovenske prestolnice, zasledimo priповedi glasbenih družin, kjer ni bilo družinskega člana, ki svojega glasu ne bi namenil petju. Otroci so večkrat združili svoje glasove ob raznih osebnih praznikih, posebnih obiskih in poslušalcem polepšali praznovanja. Navadno ni zapisano, katere pesmi so prepevali, pač pa je omenjeno, da so peli svoje pesmi, iz česar lahko sklepamo, da so bile to otroške pesmice.

»Takrat so naši otroci že lušno peli, tako so napravili zdravniku mali koncert s svojimi pesmicami.« (Glasovi 23: 199)

Motiv izštevanka se pojavlja na področju Istre. Otroci so izštevanka peli pri raznih družabnih igrah, kjer so morali iz družbe izbrati posameznika zaradi poteka in narave igre.

Ne glede na uporabo neznanih besed so si otroci hitro zapomnili besedilo, saj je bilo izjemno ritmično in navadno rimano.

»Da smo določili, kdo bo prvi lovil ali kaj podobnega, smo imeli tudi posebne izštevanke. Ena od teh je bila: 'An, dan, deš, tile, male, peš, tile male pupole, an, dan, deš'; kaj to pomeni, danes ne vem več.« (Glasovi 25: 208)

Delovanje otroških zborov se je v času po drugi svetovni vojni znova predramilo. Repertoarji so zajemali lahkotne otroške in priložnostne pesmi, pesmi z versko vsebino. Peli so na različnih slavnostnih proslavah, praznovanjih, tudi v domačem okolju. Otroci, ki so po kvaliteti petja izstopali, so imeli čast in privilegij peti pesmi na raznih radijskih snemanjih.

»Čez čas sem [Mirjam Tozon] posegla v širši krog otroškega prepevanja. Med vojno so otroški zbori, kolikor jih je sploh bilo, utihnili, zamrli. Tako sem navdušila nekaj svojih znank in prijateljic, naj mi posodijo svoje otroke, da bomo skupaj prepevali. Prav je imela naša dolgoletna znanka Monika Kartin, ki mi je rekla, da je bila pri nas doma nekakšna prva glasbena delavnica ... Tudi ona je prepevala v naših kantatah. Nekajkrat smo otroci z njimi nastopili kar pri nas doma – pa seveda z domačo publiko, kasneje so peli Pomlad v ljubljanskem radiu, seveda vse v živo.« (Glasovi 23: 294)

Izjemno bogata s pripovedmi gospe Mirjam Tozon je knjiga Bela Ljubljana (Stanonik 2001). Mirjam Tozon se je rodila 31. 8. 1913 v Ljubljani, umrla pa 4. 9. 2001. Izjemen čut do glasbe in veselje do nje sta zaznamovala celotno njeno življenje. Predana je bila družini, umetnosti in Cerkvi. Njena mati Minka Bonač, poročena Jeločnik, je bila odlična pevka, sopranistka. Njen mož Mirko Tozon je bil tenorist. Glasbeno nadarjeni in navdani z njeno strastjo do glasbe so tudi njeni sinovi: Mojmir, Tomaž, Matija, Gregor, Damijan in Tadej, (Tozon 2005).

»S prepevanjem smo nadaljevali. Naš prvi tercet sem pripeljala na avdicijo v ljubljanski radio, ki je imel svoje studije v Nebotičniku. Komisija jih je sprejela v svoje programe in jih prepustila mentorstvu takratnega voditelja pionirskih oddaj Pavla Kalana.

Rdeča lučka – priprava, bela – snemanje. Pri nobeni oddaji ni prišlo do najmanjšega spodrsaljaja. Takratne pionirske proslave, praznovanja, različna proslavljanja, vse jih je vabilo in prosilo za sodelovanje.

Otroci so prepevali tudi v mladinskem zboru pri frančiškanih, katerega je vodil odličen muzik in pedagog frater kanizij Fricelj. V pomoč mu je bil skladatelj Alojz Mav, ki je prav za ta zborček skomponiral zelo lepe priložnostne pesmi.»
(Glasovi 23: 295)

Podobno kot v prestolnici je nastop na radiu opisan tudi na področju Trsta z okolico. Otroci so bili navdani s strahom, nekakšno tremo, pred nastopom in hkrati s ponosom.

»Verica Furlanova nas je ob klavirju naučila veliko slovenskih pesmi. V Trstu so zvedeli za naš zborček in nas povabili na radio. V prvih dneh svobode smo šli tja. Strahoma smo prečkali široko mestno ulico, plašni vaški otročaji. V veliki, lepi stavbi smo bili na generalki. Še bolj nebogljeni, ko je strogi gospod nastavljal uho k našim ustom. V naslednji sobi, obdani z žametom, pred kabinami nepovedovalcev, nismo smeli niti preglasno dihati, kaj šele kihniti. Ponosni smo pa le bili na svoj radijski nastop!« (Glasovi 32: 207)

Nekateri posamezniki so si lahko šteli v čast, da so lahko sodelovali pri nastajajočih filmskih uspešnicah (npr. Kekec), kar je opisano po pripovedovanju Mirjam Tozon iz slovenske prestolnice.

»Nekega dne se je pri nas [Tozonovih] doma oglasil prof. Marjan Kozina. Že na pragu, ko sem mu odprla: 'Sem Kozina ... Menda vaši fantje prav lepo pojejo. Bi jih lahko slišal?' – 'Prosim, vstopite.' Peljala sem ga v sobo, kjer so na klavirju počivali čelo, pa dve violini. V tistem času so naši fantje že igrali vsak svoje glasbilo. 'Tistega bi rad slišal, kateri je pel Gobčevega Kresnička'. Pripeljala sem dvanajstletnega Tomaža, ki je Marjanu Kozini ob moji klavirski spremljavi zapel nekaj pesmic. Skladatelj se je brezbrizno igral z majhno četrtnsko violino in poslušal. Ko je inštrument nekako pobožno položil nazaj na klavir, je prišel do Tomažka, ga objel in

rekel: 'Tomažek, bi ti pel mojega Kekca?' 'O, bom,' ga je Tomažek prestrašeno, srečno pogledal ... 'Pa druge fante, ki menda tudi dobro pojo, bi rad slišal.' Zapeli so mu v kvartetu.» (Glasovi 23: 297)

V Slovenski Istri in območju ob slovensko-italijanski meji so otroški zbori imeli v svojem repertoarju poleg slovenskih tudi tuje, navadno italijanske pesmi. V nekaterih povedkah je moč zaznati žalostno noto ob prepevanju ali poslušanju tujejezičnih pesmi. Otroci mnogokrat zaradi nepoznavanja ali slabega poznavanja italijanskega jezika niti niso poznali vsebine pesmi, zato jim ni bilo niti mar, če in ko so prepevali italijanske pesmi, starejši pa so bili občutljivejši.

V knjigi, ki pokriva območje ob slovensko-italijanski meji, so zapisane zgodbe narodnostno in politično pisanega prostora, ki so ga pretresli težki premiki, katerih rane pa še niso zaceljene, (Ravbar Morato 2007: 11).

»Če smo doma zapeli kakšno italijansko, nas je oče jezen prekinil in začel: 'En hribček bom kupil ali Barčica po morju plava – slovenske pesmi pojte!' Mi, otroci, smo se veselili italijanskih uniform, ki smo jih morali obleči za njihove praznike, a starši ... so bili slabe volje.» (Glasovi 32: 180)

»Spunen se, kaku so kəntale utroce kmalen po prve vojske. Zbor je vodu učitelj Orel. Kəntale so pret podəštətən səz Jizle u talijansken jezike. Učiteljne so tekle solze po licəh.» (Glasovi 25: 179)

Pripoved z območja med Kočevjem in Suho krajino z motivom otroškega petja med vrsticami opiše župnika, pesnika in učitelja Antona Medveda, ki je otroke poleg verske vsebine poučeval tudi petja. Pripovedovalec jasno zapiše, da so se otroci učili pesmi pri verouku, da so lahko peli na koru. Poleg učenja pri verouku so otroci radi obiskovali tudi pevske vaje pri pevskem zboru.

»Pesnik Anton Medved me [brat Izidorja Cankarja] je učil v šoli na Turjaku verouk in petje, saj je bil na turjaškem gradu župnik. Stanoval je v gradu, in sicer v desnem stolpu, gledano od vhoda v grad, se pravi nasproti cerkve oziroma kapele. Dober človek je bil. Pa še suh in droban je bil. Verouk nas je učil in petje, da smo peli na koru. K pevskim vajam sem k njemu hodila.« (Glasovi 24: 189)

FANTOVske IN LJUBEZENSKE PESMI

Petje v družbi je v zbirki Glasovi opisano v kar petnajstih knjigah, pokrito pa je celotno področje slovenskega ozemlja. Fantje niso vedno samo dvorili dekletom, včasih so si zapeli kakšno pesem tudi iz lastnega veselja in užitka, za zabavo. Na področju Koroške, Mislinjske doline in Litije so največkrat omenjene fantovske družbe.

»Smo pa sedeli na šóso. Včas so pobi prašli, pa peli, da je bla družba.«

(Glasovi 10: 183)

šós – gank

»Je blu lušnə nəč kakú. Dərgač kə dənəs. Puobje sa mal zapel, sa nam kratək čas delal.« (Glasovi 21: 215)

»Sma se včas fantje na vas zbral. Pa kukat. Pev səm pa rad jəst. Takule zvəčier sma se fantje zbral pa pel. Sma pel vse suorte. Prov lušno je res na deželi ... Ja, ja.«

(Glasovi 21: 222)

»Tuə so pa oče prajli.

Čosi so pa puabi tək po večereh peli. Kər tək so se zbrali pa peli.« (Glasovi 26: 40)

Pri marsikateri povedki je petje pesmi ali zgolj prepevanje navedeno kot dobra lastnost človeka, češ da si je nekdo rad prepeval. Ta motiv se pojavi v kar sedemnajstih knjigah zbirke Glasovi in pokriva celoten slovenski prostor.

»Ko sem jaz začel falotat, so bli veliko starejši pebi. Pel sem pa rad, te so me pa zato vlekli s seboj.« (Glasovi 8: 26)

Ljubezenske pesmi so po izvoru pesmi nekdanje podeželske mladine. Razširjene so v vse socialne plasti, zaradi razpona doživljajske lestvice ljubezni v njenih raznovrstnih fazah.

Fantje so se ob večerih zbirali sredi vasi in prepevali pesmi, da jih je poslušala vsa vas, (Stanonik 1999: 181). Po končanem petju so odšli vasovat pod okna deklet, nekateri iz ljubezni, nekateri pa za šalo. Spodobno dekle ni odprlo okna, vendar je skrita za polkni smeje poslušala pesem.

Motiv petja podoknic najdemo na področju Koroške, Zgornje Kolpske doline, Ljubljane, Suhe krajine in Brkinov.

»Bridić, pisatel Frānc Māgajna z Vrem, je šov zə pust scēp sīs fanti vəkuli. Ku suə pəršli v Zəvərħək, suə šli pəd uoknu vəd ane pupe jīn zəčiəli pet. Puotli suə juə tüdi klicəli, də nej pride duol dət kej zə pīt. Ku nej tēla prit duol, suə juə zəčiəli dražit jīn se delət nuorca.« (Glasovi 27: 212)

Navadno so fantje peli podoknice dekletom, ki so jim bila všeč.

»Fantje so hodili k dekletom, godnim za ženitev, vasovat pod okno. Zbrali so se in peli fantovske pesmi.« (Glasovi 24: 125)

ŽENITOVANJSKE PESMI

Prave ženitovanjske oziroma tradicionalne ženitovanjske šege so se do danes ohranile skoraj (in seveda ne v celoti) samo v vaškem okolju. V njih so ohranjeni le delčki stare dediščine, ki je bila izjemno razgibana. K ženitovanjskim šegam prištevamo vse od seznanjanja, spoznavanja, vasovanja, snubljenja do zaroke, fantovščine, dekliščine in poroke, ki se je končala s prihodom neveste na novi dom, (Ložar-Podlogar 1980: 159-162).

Motiv petja, ki je vezano na poroko in ohcet, najdemo v štirih knjigah zbirke Glasovi, ki zemljepisno pokrivajo južni del slovenskega ozemlja. Več povedk s tem motivom najdemo v okolici Brkinov v trideseti knjigi (Tončič Štancar 2005).

»Svatə suo se pobrálə un s cierkve. Ma kər je blu več vse neprávnu ze veselicio, suo muôglə mus puôjst in pət, ki bə blu škuóda, de bə šlu v kvar. Guódcə suo vselih zeguódlə. Je rátala veselica. Pomejšələ suo se ti mlada in ti stara, ti buóji in ti bogata in se veselélə in pelə in pliesələ, jelə in pilə.« (Glasovi 30: 49)

Ob priložnostih, kot so bile poroke, ko se je zbralo več ljudi iz različnih socialnih slojev, različnih starosti, so se zabrisale socialne razlike. Vsi so se veselili z ženinom in nevesto, plesali in peli.

Na območju Zgornje Kolpske doline je podobno kot na območju Brkinov opisano razpoloženje na dan poroke. Poleg veselih svatov ni nikjer manjkalo obloženih miz, pesmi in plesa.

»Bilo je v davnih časih, ko je bila v Rezugah ohcet. Bilo je veselo, saj je bila hiša polna ljudi, sorodnikov in sosedov, še otroci so kukali skozi okna. Jedlo in pilo se je, saj so bile mize polno obložene, in peli in plesali so že ves dan.« (Glasovi 15: 48)

V pripovedi iz okolice Loške doline najdemo opis šege, ko so prišli fantje ob polnoči na nevestin dom.

»O-punoči, tam k-je bla nevajsta dama, k-je bla uohcet, so pəršlā fantje zepajt. So tistā šajdestān imajlā ne glavā. Tu je bieu pa tak kruh, spečen kukər pogača, okulā so ble pa svajče pa pankālcā s-krep papierja. No, in so fantje pual pəršlā ob enajstāh, pual punoči tistu zepajt in edān od fantu je pa tistā šajdestān imu ne glavā in je muogu tuolk cajta vrtit, dokler najso use svajče pogasālne. No, pual sta pəršlā pa žienān pa nevajsta, sta podarla pijačo pa pecivu. Če naj blu duast əldi ne uohcetā, so jəh povanilā nuotrā, če ne, so jəm pa zunaj postrajglā. Tistā šajdestān so pa fantje uodnjeslā. So ga imajlā pa tam ranku ze pojəst. Je bieu tak okrašen finā krəh. Pa igrālā pa pajlā:

'Kaj se je zmisəlna, / fantouščno sklicala, / uzela od nih slovo ... / Ljubi moj oča, / kaj vas jaz prosim, / kaj vas jaz prosim ... / Odpustite lejđək stan ...'

Pol pa mama pa sjestre pa brate pa sosajde, '... kaj vas jaz prosim, odpustite lejđək stan ...' Men je blu pa taku lepu tistu.» (Glasovi 29: 193)

Poroka nekoč, z istoimenskim naslovom pripovedi iz Slovenske Istre v knjigi Nade Morato, Kruh in ribe, nazorno predstavi potek celotne poroke, začenši z nevestino balo, nato s postavitvijo slavoloka. Sledi opis svatbenega dne: od prihoda po nevesto, pot do cerkve, poroka z mašo, pot do prve gostilne in postanek na kosilu, odhod na nevestin dom in končno prihod na ženinov dom. Ne glede na premoženje – poroke so bile nekoč zelo svečane, pri pripravi je sodelovala vsa vas.

»Vaščani so stali ob poti, pozdravljali svate in se veselili z njimi. Kosilo je bilo vedno zelo bogato. Veselje s petjem in plesom se je zavleklo pozno v noč. Drugo jutro so svatje pripeljali nevesto na ženinov dom. Nevesta je prinesla velikemu očetu – to je bil ženinov oče – velik kolač v znak spoštovanja in svatba se je nadaljevala. Spet so ves dan jedli in pili, plesali in prepevali.» (Glasovi 32: 370)

OBSMRTNICE

Motiv petja kot znamenje smrti se v zbirki Glasovi pojavlja na Koroškem, na področju Krškega in Loškega pogorja ter v jugozahodnem delu Slovenije.

O smrti in mrtvih pričajo povedke, v katerih izvemo, da so po vaseh vaščani ponoči pogosto naleteli na bližajoče človeške postave, ki so si prepevale pesmi. V trenutku, ko pa so se jim postave približale, so ugotovili, da so bile to npr. samo sence mrtvih ali pa celo mrtvi ljudje, ki so imeli na zemlji še neporavnane dolgove.

»Ko so moj stric umərli – jəs sn še dōma bla – taj je nekaj tək pelo nam, ko so oni čudn pevc blə. Radi so hodlə okolo pet. Še pol, ko so krulavi blə, so pobi še zmirn hòtlə, da mərjo zravno jət, da bojo pomagala pèt. In taj je čudno pévo zuna – oni pa na postéli že vsi borni.

En pob je umirav. Ahtalə so ga že, da bo zaspav. So pa tud čòli, da je od Jošta dov (od cerkvice) stric tək lòpo pev. Je pa adn šov zun, da oni u hišo ne bi prpev – pa nikogar ni blo nikir.

Je pa po təstmo pob kər uməru.

Što je biv cahn.« (Glasovi 10: 135)

»Taku je ádən právu, də jə na usəh vjərnəh duš dan zvečjər slišou fantousku petje, puotli pa šjə vidu pərhájət pu cejsti štiri uobjəte pustáve. Pučakou jə, də bi vidu, kateri suə in də bi jəh prepuóznou, pa suə bli usi štirje brez glau. Ku pa suə pəršli du križa kuónc vəsí, suə zgínli.

Nu, tisti ta kurajžni suə šli šjə kje čakət, də bi vidli te štiri fante brez glau, pa suə zmirej slišali sámú šjə nihovu petje.« (Glasovi 12: 33)

Obsmrtnice, vezane na šego bedenja pri mrliču, so še dandanes žive in izražajo hvalo umrlega in žalost zaradi njegove smrti. Največkrat pripovedujejo o minljivosti človeškega življenja in o nenadnosti smrti, (Stanonik 1980: 202).

Motiv bedenja pri mrliču se pojavi na področju Brkinov, kljub dejstvu, da je bilo še do nedavnega povsod v navadi petje pri varovanju mrliča, kar se vse bolj in bolj opušča. Ob tej priložnosti so peli mrliške, nabožne in pripovedne pesmi.

Ob mrtvaškem odru so se zbirali sorodniki, sosedje in prijatelji, ki so prišli pokojnika kropit. Nekateri so se ustavili le za kratek čas, drugi so ostali dlje, predvsem v večernem in nočnem času. Vasovalci so molili, se pogovarjali, pripovedovali so si zgodbe, peli, igrali razne družabne igre, kar ni bilo znamenje nespoštljive prešernosti, temveč je veljalo, da se človek z veselim razpoloženjem zavaruje pred smrtjo, ki je nevarna zlasti ponoči, (Kumer 1975: 25).

»Puotli se je mārlića varvəlu. Uəsəminštiardəsət ur se gə nej sməlu pəkuopət. V hiši suə gə varvəli celuo nuć. Məlili suo, peli pəbuəžne pesmi in se pəgəvarjəli.«

(Glasovi 27: 262)

Motiv petja na pogrebu se v zbirki Glasovi pojavlja na celotnem slovenskem ozemlju, izvzeto je jugovzhodno področje Slovenije, od koder ni nobene pripovedi, kjer bi pogrebno slovesnost obogatili s petjem. Največkrat so pogrebne pesmi peli cerkveni zbori, odvisno od želja so bili k sodelovanju povabljeni vaški, mestni, partizanski zbori, včasih so se pridružile tudi inštrumentalne skupine, godba ali posamezniki.

»Leta 1919 je bilo truplo pokojnega Pehtuta pripeljano iz Ljubljane na dovško pokopališče in tukaj slavnostno pokopano v spremstvu raznih korporacij, več pevskih zborov, sokolov in vojaških zastopnikov, da se mu je s tem dalo zadoščenje za njegovo patriotsko držanje.« (Glasovi 20: 158)

»U Viši Gor ja dost lejt učiv nadučitl Janko Škrbinc. On ja biv z Garenskəga, ampək ja biv hədú dost lejt na Dalenskm. U Viši Gor ja biv več dəsət lejt, prejt ja biv pa ša u Šntvid. Tle pr Far ja stanvav, zatú kə ja biv tud organist. [...] Osmindojsetga lejta ja umáru. Ja jmu lejp pagreb, vsa fara je pršla skəp, hədú dost aldí. Pevcə sa mə pa zapél Vigred.

Vigred se povrne, / vse spet oživi ...

Tu je bla jəgáva pejsm, ja ja on sam zlužu. Pa tista ad ptičku sa mə tud zapel, tista nej on zlužu. 'Ptički, jaz vprašam vas ...' Ampək Vigred ja bla pa prov jəgáva. Pa godba ja tud jəgrala.« (Glasovi 7: 90-91)

Po pogrebu so se znali nekateri kljub žalovanju sprostiti ob dobri kapljici, od žalostnih pesmi so prehajali na vesele in na koncu celo zaplesali – na območju Suhe krajine in Kočevja.

»Nekim turjaškim podanikom je umrla teta. Lepo so jo pokopali, po pogrebu pa so zavili v gostilno, najprej žalovali, potem so se napili, peli so najprej bolj žalostne, potem bolj vesele pesmi in končno ob zvoku harmonike celo zaplesali. Skratka, bilo je lepo celo tako lepo, da je eden izmed tetinih sorodnikov dejal: 'Dajmo ubiti še strica, da bo še enkrat tako lepo.'« (Glasovi 24: 129)

Z območja ob slovensko-italijanski meji je v knjigi Nade Morato zapisana pripoved, v kateri nam pripovedovalec opiše čas po smrti Franca Jožefa med prvo svetovno vojno. Zaradi težkih skrbi, ki so pretresale državo, niso dolgo žalovali ne dvor ne vojska ne uprava – pokojnemu cesarju so v čast in spomin v šoli v Trstu zapeli državno himno.

»Drugi dan po smrti Franca Jožefa novembra 1916 je prišel v razred ravnatelj in povedal, da je prejšnji večer umrl cesar. Nato je opisal njegovo delo in veliko skrb, ki jo je gojil za vse svoje državljane. Po govoru so skupno zapeli državno himno in se nato v tistem zadovoljstvu razkropili po tržaških ulicah.« (Glasovi 32: 155)

PESMI LETNEGA CIKLA

Letne ali koledarske šege delimo glede na kulturne plasti na predkrščansko kulturno plast, krščansko in sodobno, (Kuret 1980: 167).

Predkrščanska kulturna plast odseva delitev leta glede na zimski in poletni čas. Središče zimske dobe je bil začetek novega leta, v navadi so bila praznovanja nadangela Mihaela, praznika vseh svetnikov in spomina vernih duš, Martinovega, sv. Miklavža, sv. Lucije. V obredih arhaičnih moških družb so nastopali maskiranci v vlogi prednikov, na obhode hrupnih prikazni jih je spominjala divja jaga, na ženski lik v družbi duš iz onostranstva Pehtra. V času božiča so pod strop ponekod obesili smrečico, v navadi je bilo tepežkanje, blagoslavljanje konj. Poletna doba pa je zajemala predvsem pastirska in poljedelska obredja plodnosti in rasti. Najpopularnejše maske so bile kórantí, lávfarji, máčkare, škóromátí, pustôvi. Pastirska plast zajema jurjevanje, prvi maj s postavljanjem mlaja, binkošti s tekmovanji pastirjev, štehvanje konjenikov s staro obredno pesmijo in s »prvim« plesom pod vaško lipo. Ob kresovanjih so nastopile dekleta v vlogi svečenic. Pastirji so pri živini uporabljali blagoslovljene šibe, v gorskem svetu pa so ogenj zakurili z blagoslovljenim lesom. Na rast pridelkov in plodnost živine pa so poskušali vplivati z magičnimi obredi, ki jih zajemajo šege poljedeljskega okolja. Spoštovane so bile tudi rokodelske šege, (Kuret 1980: 167-173).

Krščanska kulturna plast odseva cerkveno praznično leto, ki ga ločimo na božični in velikonočni krog. V božičnem času so bile in še vedno ostajajo v navadi jaslice, kasneje tudi »božično drevo«, božični, novoletni in trikraljevski koledniki, praznovanje svečnice. Velikonočni krog pa zajema dogajanje od vélike noči do binkošti. Začne se s strogim postim, sledi cvetna nedelja, veliki teden z barvanjem pirhov ali pisank, blagoslov ognja, blagoslov jedi, vstajenska procesija in razne igre s pirhi. Binkoštni praznik zajema krašenje oken z zelenjem. Telovski praznik pa že stoletja zaznamuje procesija. V navadi so bile božje poti, razna žegnanja, (Kuret 1980: 173-176).

Sodobna kulturna plast je prinesla nekatere novosti, kot so novoletna jelka, dedek Mraz, spominske in praznične dneve. Sicer pa so se v sodobnem času izgubile

številne stare šege, na njihova mesta prihajajo nove ali pa puščajo za sabo celo praznino, (Kuret 1980: 176).

OBREDNE PESMI

Obredne pesmi so, kot že samo ime pove, povezane z raznimi obredi. Navadno gre za prizore, ki poleg besedil potrebujejo izrazna sredstva kot kostumska, gibna in glasbena. Glede na njihovo uporabnost/pojavitev le ob določenih praznikih v letu, jih ustrezneje poimenujemo prazniške pesmi, (Stanonik 1980: 201).

Razni cerkveni prazniki so bogoslužju dajali globlji pomen. Pri prazničnih svetih mašah so se pele natanko določene praznične pesmi. Žegnanja (ob postavitvi novih cerkva, kapelic, spomenikov, cerkvenih kipov, zvonikov itd.), na katerih ni manjkalo veselih slovenskih pesmi; pa imenovanja svetnikov, zavetnikov, škofov itn. Ob birmah so prišle na vrsto pesmi o svetem Duhu, božične pesmi ob božiču, postne v postnem času, velikonočne za veliko noč, binkoštna za binkošti ... V družinskem krogu so ljudje namesto ali poleg večerne molitve zapeli kakšno lepo zahvalno pesem.

Med prazniške pesmi so uvrščene tudi običajne cerkvene pesmi, ki so se lahko pri sveti maši prepevale skozi vse leto. V zbirki Glasovi se ta motiv pojavi v kar devetih knjigah, ki geografsko pokrivajo območje Koroške, Pohorja, Ljubljane, Krškega in Istre.

Polnočnica je slovesna maša v božični noči. K polnočnici so se odpravili vsi, z izjemo otrok in starejših. Pot do cerkve je bila svečan dogodek, gorele so bakle in ponekod celo kresovi, hiše so bile razsvetljene. Pri cerkvi so zadoneli zvonovi, ki so vabili k polnočni sveti maši, (Kuret 1998: 335).

Petje pri polnočnici se pojavlja na področju Krškega, osrednje Slovenije in jugozahodnega dela Slovenije – Istre, predela Brkinov in Trsta. Veljalo je, da so božične maše slovesne, navadno so sodelovali cerkveni pevski zbori, posamezne mašne dele so peli v latinščini. Ponekod so pred mašo otroci odigrali božično igro, ki je pripovedovala o Jezusovem rojstvu. Seveda so se božične pesmi prepevale tudi v domačem krogu.

»Prišel je dan pred svetim večerom, vse stanovanje je moralo biti že lepo očiščeno, urejeno, vse sveže, jaslice so morale biti do poldneva že narejene, vsako leto malo drugačne, glavno besedo je imel vedno brat. Pred mrakom smo se otroci zbralo pred njimi in pričeli peti božične pesmi.« (Glasovi 23: 147)

»Ob praznikih smo imeli kar bogat spored. Otroci so pripravili glasbene in recitativne točke. Za božič so vsi najprej ob klavirju in z violino odigrali svoje skladbice. Nato so prišle na vrsto recitacije ob jaslicah. Imeli smo srečo, da smo imeli na razpolago veliko priložnostnih pesmi. Če ni bilo pesmi, ki bi bile že tiskane, pa smo poznali dve gospe, učiteljici, ki sta posebej za naše otroke spesnili praznične pesmice.« (Glasovi 23: 169)

Cerkveno leto, prazniki ipd. je narekovalo duhovniku (ta 'pravila' veljajo še danes), kakšen mašniški plašč mora imeti oblečen za določeno svečanost, bogoslužje. Ta podatek preberemo v povedki iz Slovenske Istre – izjemno zgovorno nam prikaže potek božične svete maše.

»Cerkovnik je prinesel iz zakristije rumenozlati rožnati večernični plašč. Ko si ga je duhovnik nadel, je slovesno zapel: 'Tebe Boga hvalimo'. Zadonele so orgle, strežniki so zazvonili z zvončki in vsa cerkev je zapela: 'Hvala večnemu Bogu'. Med tem je duhovnik bral himno v latinskem jeziku.

Po zahvalni pesmi je duhovnik s strežniki odšel v zakristijo, kjer se je oblekel za sv. mašo v najlepši plašč bele barve s pozlačeno obrobo in v sredini z raznobarnimi izvezenimi rožami v obliki križa. Zbor in vsa cerkev je v tem času pričela peti priljubljeno pesem 'Oh, moja Marija'. Ni nam znano, od kdaj se ta pesem poje pri nas in kdo jo je sestavil, uglasbil. Vemo pa, da brez nje za nas ne bi bilo pravega božiča. Na preprost, ljudski način opeva evangeljski božični dogodek. Mogoče prav zato so jo tako rade prepevale naše matere trpinke, katerih skrbi so bile mnogočem podobne skrbem in preizkušnjam svetih zakoncev Marije in Jožefa, vendar z upanjem na tistega, ki je prišel odrešit ta svet. Radi poslušajo to pesem tudi ljudje, ki pridejo k nam od drugod in nekateri, ki se ukvarjajo z glasbo, so jo celo zaprosili, ker je zelo primerna za pred polnočnico.

Pri sami polnočnici so se glavni deli peli v latinščini: Gospod usmili se, Slava, Vera, Svet idr., ni pa manjkalo tudi pesmi v slovenskem jeziku. Za solo petje so bili izbrani razni ženski in moški glasovi. Posebno so mi ostale v spominu pesmi: Pastirci, Pastirci pogledjte, kaj se tam sveti, Počivaj, milo detece, Rajske strune in pesem uspavanka Le spi, le spi, nebeško dete ti.» (Glasovi 25: 234-235)

Mesec maj je Cerkev posvetila Materi božji. V mesecu majniku se na Slovenskem obhajajo šmarnice, vsakodnevna pobožnost v čast Mariji. V tem času se v cerkvi pojejo ponarodele šmarnične, Marijine, majske pesmi, (Kuret 1998: 279).

»K šmarnicam v mesecu maju je hodila takrat vsa naša družina v stolnico, v 'Šenkлавž' so rekli stari Ljubljancani. Tam so peli tako lepe ljudske majske pesmi in tako zanimive so bile pridige.« (Glasovi 23: 168)

V šestih knjigah zbirke Glasovi, ki pokrivajo predel Višnje Gore, Pohorja, Haloz, Koroške, prestolnico in Istro, se pojavlja motiv petja ob raznih žegnanjih, birmah, drugih cerkvenih praznikih. Včasih je poleg zbora sodelovala tudi godba. Nekatere praznike so ljudje praznovali tudi v domačem krogu, na svojih domovih – najizrazitejši je božič.

Binkošti so pomladanski, majniški praznik. Binkoštna nedelja je vedno petdeseti dan po veliki nedelji. Na binkošti kristjani pričakujejo prihod Svetega Duha, kar Cerkev nazorno predstavlja v obliki goloba, (Kuret 1998: 321). V tem času, okrog binkošti, hodi birmovalec, navadno je to škof, birmati mlade kristjane. Povedka iz Višnje Gore pripoveduje o prihodu škofa Antona Bonaventure Jegliča za obhajanje praznika svete birme.

»Pol ja pršù ankat pa škaf Jeglič u Viša Garó bermat. In ja sǎvéde mǎd maša na kor pela tud organistovka. Tu pejtja ja Jegliča prov prevzél, taku lǎpu se mǎ ja zdel. Pol sa jmel kasíl pr župnǎkǎ in ja biv tud organist tam in cerkveni pevca in pevkja in ja škaf uprašav, kǎtera ja tista pevka, kǎ ja pela sola. In sa mǎ pokazal organistovka. Škaf ja hǎdú hvalu tist pejtja in ja vprašav, ča bǎ ja ša ankat zapela, mož bǎ ja pa spremlev. In ja rekla, de bǎ lǎhkǎ ša ankat zapela. In sa šlǎ pa kasíl vsǎ ša ankat u

cerku, organist in organistka na kor, druga pa zdolaj. Škaf ja šu u ana klop bəl adsprejt in ja klečav, raké ja pa na abrazə daržav, taku de ja imù abraz pakrit. In ja pela tista pejsm: Veni Sancte Spiritus ... 'Pridi Sveti duh, pošlji iz nebes žarek svoje luči!'» (Glasovi 7: 92)

Praznik svete Ane se praznuje v mesecu juliju. Sveta Ana je bila trikrat omožena, svojo hčerko Marijo pa je spočela s poljubom svojega moža Joahima. Na praznik svete Ane hodijo k maši dekleta za dobre može, žene pa za otroke in srečen porod. Anin praznik pa je še pomembnejši, kadar na ta dan dežuje, saj nastopi konec julija navadno suša, zato pravijo, da je dež 'svete Ane dota', (Kuret 1998: 516-517).

Motiv petja na praznik svete Ane je omenjen na področju Haloz.

»Enkrat so pravili, da so hodili Aninega pet, ker tu imamo podružnico svete Ane.« (Glasovi 18: 93)

Proslava godu cerkvenega zavetnika (ali zavetnice), ki mu (ji) je posvečena farna cerkev, je žegnanje postalo pravi vaški praznik. Ob tovrstnih praznovanjih so pripravili gostijo, razne igre, manjkalo ni plesa in petja. Na nekatera, bolj imenitna žegnanja so prihajali ljudje tudi iz bolj oddaljenih krajev, (Kuret 1998: 36-37).

Za žegnanje imamo različna imena: žegnanje, žegen, cerkvanje, proščénje, lepa nedelja, opasílo, obnašanje in šagra. Navadno se obhaja v nedeljo po svetnikovem koledarskem godu, (Kuret 1998: 143-145).

»Aldé sa prpovdval, de ja Škrbinc ankat iz Šntvida prpelev vse pevce na Sela, kə sa imel žegnaja. Tačas se ja glih rihtav, de bo pršù u Viša Garó u služba, iz Šntvida. In sa pol məd maša tam na Seləh takú zapel, de je vsa fara gavarila, kaku znaja Šntvíci ləpú zapejt. In ja šu pred Škrbincam glas, kako dobr organist ja.« (Glasovi 7: 91)

Procesije so podobno kot romanja potekale ob prepevanju ustreznih pesmi – odvisno od priložnosti, praznika, kar najdemo na področju Jezerskega, Haloz, Ljubljane, Litije, Loške doline, Istre, Trsta. Procesije so se ob večjih praznikih vile okrog samih

cerkva, včasih pa se je pot vila po bližnjih poteh. Pri procesijah niso sodelovali le farani in zbori, vendar tudi razne inštrumentalne skupine, godbe.

»Tudi v Kortah so na križni teden šli v procesijah med svoje njive in boške do skrajnih meja fare. Prva je šla v Slame, druga skozi Branjski bošk, na Belo njivo in čez Steno domov, tretja v Morgane in Cetore. Ti pohodi so trajali po več ur. Ljudje so nosili križe, peli pa tako, da so postali kar hripavi. Če je bila potreba, so se med potjo pri znancih odžejali.

Na sveto Telo je bla procesija slavnostna. Šla je po vasi. Ustavljala pa se pred štirimi oltarji. Deklice v belem so trosile cvetje. To je bilo zanje veliko doživetje, saj so se spet lahko oblekle v svoja bela dolga birmanska oblačila! Skratka, to je bil praznik, ki ga zaradi zunanjega blišča ljudje niso nikdar pozabili.» (Glasovi 25: 242)

»Procesija je šla po Mestnem trgu mimo magistrata do Čevljarskega mostu in se po isti poti spet vračala. Godba je igrala velikonočne pesmi ob potrkavanju mogočnih stolnih zvonov.» (Glasovi 23: 165)

Govorjeno večerno molitev v krogu družine so si domači polepšali s pétimi molitvami, saj imajo osnovni molitveni obrazci tudi pevsko različico. Tovrstni motiv se pojavlja na področju Koroške in Ljubljane.

Na podoben način so se lotili pétega Rožnega venca, posebno za večje praznike ob domačem ognjišču. Ta motiv se pojavlja na območju od Litije do Čateža, Krškega in Brkinov.

Izjemno slovesnost si zasluži nova maša (primicija), ki velja za občestven praznik. V duhovniške vrste stopi novomašnik, praznujejo in se tega veselijo vsi farani, celo fare v bližnji in daljni okolici, (Kuret 1998: 173).

Nova maša (z vsemi zapleti in prepovedjo slovenske besede, saj je potekala 1929. leta na Opčinah) je opisana v knjigi, ki pokriva območje od Bržanije do Soče.

»Stopili smo v cerkev, orgle so molčale, s kora se ni oglasila tradicionalna pesem Novomašnik, bod' pozdravljen, v nabito polni cerkvi je vladala grobna tišina. Ko sem prišel pred oltar, sem intoniral latinski Veni Sancte Spiritus, odpel pripadajoče

vrstice in molitev ter začel s slovesno mašo. Pevski zbor je na koru pel latinsko mašo, kakor je bilo takrat v navadi.» (Glasovi 32: 170)

Nekatere cerkve so veljale za božjo pot, kamor so se verniki podajali peš na romanje z neko globjo prošnjo – verjeli so, da samo človekova volja ni dovolj za uresničitev željenega, zato so se podali na pot s prošnjo k Bogu in zavetniku romarske cerkve.

Božjepotništvo sicer ni iznajdba krščanstva, saj so božje poti poznali že Grki in Rimljani ter drugi stari narodi. Veljalo je, da se na nekih posebnih 'svetih' krajih sproščajo neznane moči, ki si jih lahko človek obrne v svoj prid, (Kuret 1998: 180).

Romanja navadno niso potekala brez petja, kar je opisano v povedkah, ki pokrivajo področje Pohorja, Višnje Gore in področje od Litije do Čateža.

»Tam sa pa rumarji bli zbran ne trav akul cerkvé, sa pel pa skupinah. An sa pel dobru, an pa slabú. Pelenka je bla pa dobra pevka, je pa slišala, kok sa se mešal, zmerjala jih je: šak-tək-digu, šak-tək-digu, al ne vejste, kak se poje? Dol sa pel drgač kə pr nas: Maréja, Maréja, pa je Palenka upila, kakšna Maréla?»
(Glasovi 7: 38)

»Te pa jo pride f cirko. Te pa gleda, tak liepo se mu dopode, f cirki tak liepo pajejo, vieda, fse pouno ludi pa tak.» (Glasovi 17: 16)

Romarji so se lahko zanašali na pomoč in podporo, kamorkoli so se namenili, (Kuret 1998: 181). Večina romarskih cerkva je bilo ob romarskih dnevih odprtih več dni in noči, tako so lahko romarji v cerkvi tudi prenočili. Ta motiv se pojavlja na območju Litije.

»Cierku je bla celo nuč adprta, so molil, pel, an so mal pospal. Drug dan, u nadelo, so pa še ta bližni pərhajal. Maše so ble ob šestəh, osməh in dasetəh.»
(Glasovi 21: 146)

Na področju Višnje Gore in Krškega gričevja pa romarji ponoči niso počivali ali spali, vendar so v cerkvi peli in molili.

»Bla je pa tou buožja pôt. K sa stara mama žvel, sa ldè prhajal ad drgòd in sa cela noč u cêrku pel pa mulil.« (Glasovi 19: 26)

»U Dednemdol sa bla nekđaj velika rumaja, velike slavesnost, tudi čez nuč sa romarji astajal akul cerkvé in u cerkvi, malil sa in pel, potlej sa pa ta rumaja apustil.« (Glasovi 7: 40)

KOLEDNICE

Kolednice izhajajo iz predkrščanskih obhodnih pesmi. Priprošnjiški značaj so ohranile tudi v krščanski dobi. Kolednice se na naših tleh pojejo v različnih letnih časih, najbolj pa so znane tiste iz božično-novoletnega časa. Božični koledniki so s petjem predstavljali prizore z božično tematiko, kasneje se je božičnemu koledovanju pridružilo novoletno, nazadnje še trikraljevsko, ki je ohranjeno do danes, (Kuret 1980: 173-174).

Motiv petja ob novem letu se pojavi v dveh knjigah zbirke Glasovi, v vzhodnem delu Slovenije – na Pohorju in v Halozah.

Ob tem času so se ljudje v družbi podali od hiše do hiše in z nastopom prislužili plačilo ali druge dobrote, npr. jajca, klobaso, slanino. Njihovo pesem je bilo potrebno vedno poslušati do konca, sicer bi sreča zbežala od hiše.

Po ljudskem izročilu so prinašali koledniki v obiskano hišo blagoslov za letino, zdravje in srečo ljudem in živini, (Kuret 1998: 341-342).

»Včasih so pebi tak radi hodli po petju za novo leto: so ponoči pred hišo zapeli pa voščili srečo, ne. So si pa denarja nabrali pa klobas. Pol so si pa kje naredli veselico.« (Glasovi 8: 454)

»Koledniki so ponavadi samo peli, včasih je bil z njimi tudi godec, le redko pa so voščili brez petja. [...] Božični koledniki – hodili so tudi po trških in mestnih naseljih, ne samo po vaseh – so se nekako ob koncu 19. stoletja ali najpozneje po prvi vojni umaknili trikraljevskim ali se spojili z njimi.« (Kumer 1975: 33)

Družina je v slovesnem obhodu na predvečer praznika blagoslovila hišo, hlev, kaščo in okolico domačije z blagoslovljeno vodo in kadilom.

»Kda smo hodili novega leta pet pa tri krale, te smo se zebrali štirje pubje eno tri tjedne pred novim letom, pa smo se navučili eno pesen za novo leto, eno pa za tri krale. Po navadi so nas noši oča zvežbali. Zapeli pa smo resen lepo, troglasno, eden

prvi glas, eden drugi glas, dva pa sta basirala. Odkroja, kda smo še bli bol deca (začeli smo z dvanejstin leton), te smo obhodili po dvajsti hiš; a potli, kok smo dobivali perje, da smo bli že pravi pubje, te pa smo že meli muzikanta, pa smo že nazadnje somo tri, štiri hiše obhodili, in to somo tan, kej so ble lepe deklina. Tan smo plesali. Včasih se je zgodilo, ka smo prišli drugi den h večer domov. Muzikant pa je meo tok hudo ženo, ka je šo domo pa jo je naseko, te pa je prišo nazěj.»
(Glasovi 18: 34)

V zbirki Glasovi se motiv petja ob prazniku svetih treh kraljev geografsko gledano pojavlja na področju Pohorja, osrednje Slovenije, Suhe krajine in Loške doline z okolico ter Trsta. Praznik sv. treh kraljev se praznuje v začetku koledarskega leta, 6. januarja.

»Proti novemu letu so se pričele v mraku oglašati še razne skupine sv. Treh kraljev, ki so večkrat tudi pele, še v gostilno čez cesto k Turku so hodile. To je trajalo do 6. januarja, dokler ni bil ta praznik mimo.» (Glasovi 23: 152)

»Ko je še moja stara mama, no, babca, živela, je to blo, glih na praznik kraljevo, ko so kralji peli. So pa gledali skoz okno pa poslušali, ko so kralji glih tamle pri totih sosedih, pri Černeju, peli.» (Glasovi 8: 137-138)

Izmed vseh obhodnikov so tudi trikraljevski koledniki pričakovali darove za svoje petje. Če niso dobili ničesar, so spremenili vsebino svojih pesmi. Do danes se je ohranila navada, da hišni gospodar na predvečer praznika svetih treh kraljev poškropi hlev in hišo z blagoslovljeno vodo in kadilom. Vrata hiš in hlevov pa zaznamujejo s križi, začetnicami imen treh kraljev (Gašper, Miha, Boltežar) in z letnico – še vedno živo tudi v mojem kraju, v Trbovljah.

»Na predvečer praznika sv. Treh kraljev smo se fantje iz vasi, posebno tisti, ki smo dobro peli, zbrali, da bomo koledovali. Hodili smo od hiše do hiše pa peli, pa tudi darove smo pobirali, kar smo dobili.

Takole smo peli. Ena skupina je najprej zapela: 'Ta prvi kralič, od kod s dama?'

Druga je odgovorila: 'Šam s tiste dežele, kjer sonce gor gre.'

'Ta drugi kralič, od kod s dama?' 'Səm s tiste deže,le, kjer sonce dol gre.'

'Ta tret kralič, od kod s dama?' 'Səm s tiste deže,le, kjer sonce dol gre.'

Vsi so še zapeli: 'Sma vidli svetlobo. Sma semkaj prišli. Če boste kaj dalā, se zahvalma lepu, če ne, pa ravnu taku.'« (Glasovi 24: 127)

V navadi je bilo, da so po vaseh uprizarjali ljudske igre, ki so prikazovale vse božično dogajanje. V teh igrah so nastopili Herod, sveta Družina, sveti trije kralji, pastirji, angeli in številni drugi, (Kuret 1998: 484). Trikraljevski koledniki so bili, kot že sam naziv pove, vedno trije.

»Kā smo koliedvalā po hišah, od hiše do hiše, smo se napraulā u-Gašperja, Miha, Boltežarja. Pa zvajzdo ... Muogu je bāt pa páuc, triglasnu pajtje smo pajlā, triglasnu, in smo šlā od šiše do šiše pa smo jāmajlā sabo tisto boršo al pa kašno veliko sijauāncō – sijauāncā je košara ze sijat – in smo dobilā u-naturā: kašne klobase, kašno kračo, tūd kašna kruona je pala umajs, taku de smo pualaj pa tu pa ne velikonuačnā pondajlāk zepilā.« (Glasovi 29: 169)

PUSTNE PESMI

Pri nas maskiranje kot nekdanji sestavni del novoletnih obredij, danes pa čas pred 40-dnevnim postom, nima več obrednega pomena. Pust danes pomeni sprostitev in zabavo. Maskirajo se načeloma povsod, tako moški, ženske in otroci. Kot šega se je obdržala izdelava slamnatega Pusta, ki mu na pepelnično sredo sodijo, ga »usmrtijo« in mu priredijo celo pogreb, (Kuret 1980: 169). V resnici to pokopavanje pusta po vaseh pri nas v resnici pomeni pokopavanje zime.

Motiv pustovanja se pojavlja v zbirki Glasovi na območju Ljubljane in okolice Trsta. Večkrat so od vrat do vrat hodili našemljeni otroci in so s svojim nastopom prišli do (skromnega) zaslužka. Oblačila so bila skromna, preprosta, navadno sešita doma. *»Kako smo mi mel za pusta: jəz səm bla zmeri moški, səm se oblekla, uni pa kukər koli vsak lepó harmonko v roko in od hiše do hiše, klobuk, in ogromən smo zaslužil. Jəz səm zaigrala, oni pa pel. Ko slavčki smo bli!«* (Glasovi 23: 59)

Praznik pusta, ki velja za čas na začetku kmečkega leta, velja za čas norčij in veseljačenja. Ob tem pa seveda ne smemo pozabiti na težo tega praznika, ki ga skrivajo davna verovanja, priprošnje za dobro letino, ostanki nekdanjega praznovanja novega leta, (Kumer 1975: 26-27).

Pri nekaterih hišah so domačini v okolici Trsta namesto denarja otrokom/maskam podarili razne domače pridelke.

»Pustne navade se niso veliko spremenile od takrat, ko je bila moja nona majhna. V glavnem so praznovali pust ob torkih in ne več dni kot sedaj. Tega dne so se odvijale od vrat do vrat procesije otrok in tudi odraslih z vaško godbo. Pri vsaki hiši so veselo zapeli in tudi kaj dobili. Darovali so jim domače pridelke, jajca, klobase, jabolka, vina, denarja ... Slaščic ni bilo. Obleke so imeli preproste, sešite doma. V glavnem so se oblačili v pajace in plesalke.« (Glasovi 32: 349)

JURJEVSKE IN KRESNE PESMI

Jurjevske pesmi so se ohranile s pastirsko šego jurjevanja, predvsem za obrambo živine na paši pred čarovnicami in tudi za rodovitnost na polju in srečo pri hiši. Na dan sv. Jurija so se pastirji zbrali in enega izmed njih od glave do pet obložili z zelenimi brezovimi vejicami, okrog glave, vratu in čez pas so ga opasali z zvito trto. Nekdo ga je vodil, spet drugi pa je nosil košaro z jajci – v dar so dobili samo jajca, (Stanonik 1999: 174).

Kresne pesmi so peli ob kresu, največjem poletnem prazniku, ki se v krščanstvu prekriva z likom Janeza Krstnika. Kresne šege imajo v osnovi še vedno jurjevanju soroden pomen; gre za obrambo pred zlemi silami. V primerjavi z jurjevanjem, ki je bilo stvar dečkov, so bile ob kresovanju v ospredju deklice, (Stanonik 1999: 174).

Motivi petja jurjevskih in kresnih pesmi se pojavljajo na južnem in zahodnem delu Slovenije, in sicer v okolici Loške doline, Matajurja in Krasa.

Veljalo je, da je na Jurjevo iz sonca padlo čudodelno ogledalce – kdor je pogledal vanj, je videl vse, kar se dogaja po svetu. To pa je prisposoba za sončno moč, ki spomladi prebudi zemljo, saj je po ljudskem koledarju Jurjevo postalo začetek pomladi, (Kuret 1998: 253-254).

Na področju Krasa so ubrano zapeli vsi obiskovalci.

»V Dutovljah je bilo na predvečer svetega Ivana zmeraj več kresov. Okoli se je zbralo dosti ljudi, so peli in je bilo strašno lepo.« (Glasovi 6: 73)

Kresovi so v pomladnem času goreli soncu v pomoč, v visokem poletju, da bi sonce ohranilo svojo moč, saj so poganski narodi verjeli, da lahko toplota in svetloba ognja pomagata soncu v njegovem boju z mrazom in temo. Moč ognja ni bila v pomoč samo soncu, ampak tudi človeku in živini, (Kuret 1998: 383).

V zahodnem delu Slovenije se pojavi povedka, kjer ob kresu pojejo samo dekleta.

»Kadar so [Blancove čee] potle ob velikem rbiduvem kriesu pele, skakale in plesale, so spoznale tri veseljake, ki so se hvalili, da so obogateli, saj so v enem potoku ušafali dosti čistega zlata, ki tam leži med peskom.« (Glasovi 3: 38-39)

Ob kresu je bilo slišati pesmi, vrisk, hrup, smeh, šale in ves ta hrušč naj bi pregnal zle duhove. Skupna prošnja vsega pa je bila usmerjena na dobro letino. Že nekdanj je človek kresnemu ognju pripisoval očiščevalno moč. S skokom čezenj te očisti in ti hkrati podeli skrivnostnih moči, ki te varujejo bolezni in čarov, (Kuret 1998: 390-391).

V okolici Loške doline pa so ob kresu skupaj zapeli fantje in dekleta.

»So bla pa deklieta in fantje. Kašnu pajtje je blu! Təkrat so znal usə pajt. Zepajlə so pa razne ljudske. Krajs je bieu do štierinštierdesietga, takrat je bla pa preusmeritu, pa ne parvə maj. Parvəč so tak krajs zekərilə štierinštierdesietga lajta. Tüd ne vrh Snežnika je bieu!« (Glasovi 29: 179)

PESMI INTERESNIH SKUPIN

Pesmi interesnih skupin se navezujejo na vsakdanje dolžnosti in/ali izjemne razmere. Že samo ime pove, da gre za pesmi, ki označujejo razne skupine. Od teh so nekatere nastale načrtno, so stalne, druge pa so nastale naključno. K pesmim interesnih skupin prištevamo stanovske, izseljenske, vojaške, partizanske, prigodne in pivske pesmi, (Stanonik 1999: 198).

STANOVSKES PESMI

Med stanovskimi pesmimi so najstarejše kmečke pesmi, ki pojejo o različnih kmečkih delih in opravilih, o kmetovem življenju in delu v menjavi letnih časov. Poleg kmečkih sodijo med stanovske pesmi tudi pesmi o različnih podeželskih obrteh, o npr. čevljarjih, kovačih, krojačih itd., ki vrednotijo stanove in poklice, navadno v šaljivem tonu, (Stanonik 1999: 198).

Stanovske pesmi so v povedkah v zbirki Glasovi izpričane na celotnem slovenskem območju, vendar pa z motivom petja nista pokrita skrajno severozahodni in severovzhodni del.

Nekatere povedke samo na kratko povedo, da si je kdo prepeval sam ob določenih opravilih, več ljudi pa si je prepevalo pri skupinskih opravilih, kot npr. žetev, mlatev, trgatev, koline, košnja itn.

Na področju Koroške so se zbirala dekleta ob preji in skupaj prepevala.

Preja sodi med tista opravila, ki so imela izraziti praznični in občestveni značaj.

Nadomeščala je vrsto zabav, imela je dobršen delež pri ohranjanju izročila, saj so pesmi, uganke, pravlјice, bajke, pripovedke itd. prehajale iz roda v rod, (Kuret 1998: 508-509).

»Me smo včas predle tam dôma, ene štir dăčle. Pa pele smo. Mama so pomagala.«
(Glasovi 10: 156)

Na področju Pohorja pa se pojavi povedka z motivom petja fantov pri delu, vendar ne izvemo, ob kakšnem delu. Vsako delo, četudi težko, je navadno spremljala vesela pesem, ki je dajala delu takt.

»Pri Sedovniku na hribu so tak večkrat delali pobi. So se tak skup spravli, ne, pa so še zapeli pa vse sorte.« (Glasovi 8: 137)

V Slovenski Istri so se ob ličkanju koruze zbrali tako moški kot ženske in so skupaj zapeli. Gospodarjeva darežljivost je pripomogla k večji udeležbi.

»Ljudje so se zbirali tudi ob lupljenju farmentona. Običajno so to veliki kupi koruze, pri večjih kmetih, zlasti pri tistih dobrih in radodarnih, ki so jim ljudje radi šli pomagati, ker se je ob delu tudi kaj pojedlo, popilo in zapelo.« (Glasovi 25: 230)

V predelu Haloz in na območju Krškega srečamo motiv petja ob mlatenju.

Ko je bila žetev mimo, je bilo žito potrebno posušiti v kozolcu. Pri mlatenju so sosedje pomagali drug drugemu in tako je odmeval topot cepcev zdaj z ene nato z druge domačije. Mlatiči so si navadno pomagali, kdaj pa kdaj so si med seboj tudi ponagajali – na tuj pod so skrili brezovo metlo, da so mlatiči nevede tolkli po njej, včasih so na sosedov pōd zanesli star kos pločevine ali stare lonce – nekaterim v zabavo, drugim v jezo. Po končani mlatvi je bilo potrebno ločiti zrno od plev in končno so lahko žito odnesli v mlin, (Kuret 1998: 462-466).

»Joj, pu trij, štir kjdne sm mlatu! Jou, pa zmeri duobre ule! Toukile del pr Blažum, zmeri sm biv. 'Ala', je rèku Blaž, je rèku, 'na bōma te neč za naprej prasil, tou, tou kar vema, ne.' Tou sa kar rjekl: 'Drug kjedn bōma mlatil.' In tou se je vedl.

Ah, ja, pa je pəršu guor na puod, pa je rèku: 'Bōma zdəle ana zapel.' Sma blj takou mukrij, de je vse kápal ad nas, pa takou pəšn, de drug družga nesma vidl – ja pa – uon je zapev, mij pa toud. Pa spèt. Pa ravnal slamuo, pa pel zram. Pa kakou se je tou delel! Pa s kakšnem vesjelem.« (Glasovi 19: 224)

V knjigi z območja Haloz preberemo povedko z motivom petja na kolinah.

Že prvi zimski dnevi so naznanjali skorajšnji praznik kolin. Živali so bile spitane, treba pa se je bilo preskrbeti za zimski čas. Klali so perutnino, govedo, prašiče.

Včasih so klali hišni gospodarji, danes pa za to naprošajo izurjene klavce. Koline zahtevajo ogromno priprav od vseh domačih, ta dan so bili v starih časih doma tudi otroci, (Kuret 1998: 263-264). Moški so navadno prevzeli zakol, ženske pa shranjevanje in kuho.

Omenjena povedka je zapisana v šaljivem tonu, saj se babica ironično pošali na svoj račun.

»Ko so meli koline, so bli povsod veselí, posèbno pri večerji. Pri èni hiši je tok blo: stara bôbica je pri pêči sedela, pa se razjokala, vsi drugi pa so okoli mize sedeli pa peli. In jo sprašívlejo, zôka se joče. Je pa rekla: 'Ko bon joz vhmrla, nè bote takšne prasice več mêli pri hiši.' zdej, ona je mislila na debêlo svinjo, oni pa ...«

(Glasovi 18: 35)

Povedke z motivom petja na paši so ohranjene v knjigah, ki pokrivajo področje Krasa, Slovenske Istre in okolico Trsta.

Pastirjevanje kot poklic ni bilo brezskrbno delo, saj je pastir odgovarjal za čredo. Pastirja je spremljal pes, če je bil trop velik. Zjutraj so pastirji odganjali trope na pašo in se porazgubili vsak v svojo stran, proti večeru pa so prizvončkljali z živino nazaj h kočam, (Kuret 1998: 22-25).

»Stari ljudje so pravili, da je pred dosti leti tukaj živelà lepa, mlada punca. Vsi so jo imeli radi, vsem je rada pomagala. Vsak dan je gnala past k tej jami, tam je pela in bila vesela.« (Glasovi 6: 86)

Pastirci ali pastirice so na pašo gnali sami, na področju Slovenske Istre pa je bil to družaben dogodek, pri katerem so se zabavali vsi otroci.

»Tako smo imeli otroci na paši veliko prostega časa za razne zabave. Paša je bila tudi neke vrste družabno srečanje vaških otrok. Na komunalnih pašnikih se nas je zbralo dovolj za dobro družbo in zabavo. Večji del časa smo porabili za igre. Posebej priljubljene so bile zbijanje koze, skrivalnice, metanje škrliv in podobne. Včasih smo tudi peli in celo uprizarjali igrice. Vpliv stoletne vaške šole in dejavnega društva se je poznal tudi na paši.« (Glasovi 25: 218)

Na paši je bilo posameznikom, ki so pasli sami, dolgčas, zato so se zamotili na svojevrstne načine, kar je opisano v povedki z območja Bržanije.

»Kadar sem bila sama na paši, sem najrajši pela, štikala in štela gnezda.«

(Glasovi 32: 235)

Gospodinjska opravila so spadala med ženska dela, zato so bile matere, dekleta, gospodinje tiste, ki so si ob njih večkrat prepevale.

Na območju Suhe krajine naletimo na motiv prepevanja ob likanju.

»In nekega večera je bila sama doma. Likala je perilo in pela.« (Glasovi 24: 73)

Na obmejnem zahodnem delu Slovenije naletimo na motiv petja ob kuhanju, in sicer je mati med kuhanjem učila svoje otroke peti in tako so lažje pozabili na trenutno lakoto.

»Mati, ki je navadno kuhala mineštro, ječmen ali joto, pa jih je mirila: 'Sej bo kmalu skuhan.' In vsakokrat je dolila še eno krčulo vode, da ji ne bi zmanjkalo hrane, ko jim jo bo delila. Kadar jih ni umirila, pa jih je med kuhanjem učila peti in jim govorila: 'Dejmo zapet tisto o barčici, pa še tisto o ribici in angelčku.' Tako so pozabili na glad, ker so z materjo peli in se smejali.« (Glasovi 32: 225)

VOJAŠKE PESMI

Vojaške pesmi so po svojem bistvu izjemno fantovske pesmi, ki vsebujejo tudi ljubezenski element, njihov ton pa je elegičen in včasih solzav. V njih se pojavlja patriotična misel z verskim poudarkom, (Stanonik 1999: 198).

Besedila največkrat vsebujejo občutja žalosti in tožbe zaradi slovesa od domače vasi, družine, dekleta ... Izjemno redke so pesmi, ki opevajo prijetnosti vojaškega stanu – znano je, da so se namreč mnogi fantje skrivali, da bi se izognili vojaški službi.

Namreč pod Marijo Terezijo je bila vpeljana splošna vojaška obveznost, ki je bila sprva celo dosmrtna, leta 1845 pa je bila znižana od 14 na 8 let, (Kumer 1975: 52).

Motiv odhoda k vojakom najdemo v povedkah z ozemlja Istre (Nada Morato 2002), kjer vojaška motivika ni ravno upesnjena, je pa sama pripoved s to motiviko čustveno nadgrajena z otožnimi pesmimi.

»Mati in dekle sta pospremili Nanića do zbirnega mesta. V gostilni so peli Počiva jezero in Poglej, črnolaska. Bilo je tako žalostno in otožno. Vmes so zapeli tudi kako bojevito pesem, tako naglas, da bi se jih skoraj slišalo do sovražnih postojank v mestu. Tu je bila ta večer svoboda!« (Glasovi 25: 138)

Vojaški begunci, ljudstvo jih je imenovalo rokovnjači, so se med seboj organizirali v skupine in imeli po deželi številna varna pribežališča. V današnjem času je takšen strah odveč, saj je vojaška služba poklic nekoga, ki se za to sam odloči.

PARTIZANSKE PESMI

Partizanske pesmi so del celotnega slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva (1941–1945). Največkrat so nastajale partizanske variante klasičnih »ljudskih pesmi« z novo nastalim ali le preurejenim besedilom, saj so ljudje s pesniško besedo množično dokazovali svojo iskreno privrženost idejam in ciljem narodnoosvobodilnega gibanja. Nastajale so pesmi s problematiko partizanstva, taboriščne, izgnanske in zaporniške pesmi ter pesmi s problematiko prisilnih mobilizirancev v okupatorjevi vojski, (Stanonik 1980: 203).

Prepevanje partizanskih pesmi je omenjeno na področje Brkinov in na obmejno območje z Italijo, v povojnem času tudi na področje osrednje Slovenije.

»Jin tǎku se je zgǎdilu dvaindvajzga julja tisoč deviǎtstu štǎriinštǎrdete, ku suǎ Nemci pǎršli nǎ ambǎt v vas. Pǎrvi dan suǎ rǎsajǎli pǎ Rǎdići. Nejkǎj rǎdišće mǎdine je vǎjdlu nǎ Vǎrtviže jin ku suǎ šli drǔji dan dǎmu jin peli pǎrtizansće pejsmi, suǎ jih Nemci sriǎćǎli jin primli.« (Glasovi 27: 159)

»Mimo nas je šlo veliko vojske: kamioni, tanki in vojaki peš. Pokazal mi je kamion. Na desnem sedežu v kabini je sedel vojak z brzostrelko, zadaj pa polno partizanov, ki so veselo prepevali partizanske pesmi, srečni, da gredo v Trst.« (Glasovi 32: 203)

V čast svobodi in v spomin na vojne dogodke so se partizanskih pesmi učili otroci v šolskih zborih še dolga leta po drugi svetovni vojni.

»Klavirji, većinoma že dotrajani spomini na neke druge čase, so se umaknili v stare telovadnice in tam so ob njihovih spremljavah v prvih letih po vojni še peli otroški zborčki zanosne pesmi o bojih za svobodo in so mlade deklice nastopale v plesnih točkah.« (Glasovi 23: 290)

S ponosom zapete niso bile samo partizanske pesmi, pomembna je bila tudi 'slovenska beseda' – predvsem v času takoj po drugi svetovni vojni. Tuje pesmi niso

bile zaželjene niti sprejemljive – vsaj v krogu družine ne. Starejši so bili občutljivejši, saj so vojno doživljali drugače od otrok.

Eden izmed slovenskih pisateljev, ki je svoje vojne izkušnje izlil na papir, je tržaški Slovenec, Boris Pahor. Svojo mladost je preživel med obema svetovnima vojnama, ko so Slovenci bili bitko za slovensko besedo. Od nekdanj je bil in je glasnik slovenstva, njegova dela so prepojena z eksistencialno skušnjo zamejskega Slovenca na Tržaškem pod fašizmom, med drugo vojno in po njej. Bistvene poteze so izražene v stiski in upanju. »Naj bo za Slovence, ki živimo na prepihu, ki smo na križišču svetovnih cest, jeklena zavest, da mora slovenska beseda pogumno rasti, rasti nemotena od plim in osek dnevnih trenj.« (Boris Pahor, Moj tržaški naslov)

Prepevanje italijanskih pesmi se pojavi na območju slovensko-italijanske meje v okolici Trsta.

»Če smo doma zapeli kakšno italijansko, nas je oče jezen prekinil in začel: 'En hribček bom kupil ali Barčica po morju plava – slovenske pesmi pojte!' Mi, otroci, smo se veselili italijanskih uniform, ki smo jih morali obleči za njihove praznike, a starši ... so bili slabe volje.« (Glasovi 32: 180)

PRIGODNE PESMI

K prigodnim pesmim štejemo šaljive in zabavljive pesmi, ki so nastale na podlagi konkretnih anekdotičnih okoliščin, (Stanonik 1999: 199). Sem sodijo zabavljive pesmi o prebivalcih določenih krajev in pesmi o življenjskih pojavih, npr. stiske samskega in zakonskega stanu. Prigodne pesmi so izrazito neformalne.

Motiv pijanca, ki si poje, se v zbirki Glasovi pojavlja samo na področju Krškega (Krejan 1999). Povedka govori o zakonskem paru; mož je rad pogledal v kozarec, zaradi česar je bil večkrat nasilen. Ženi se je kdaj pa kdaj uspelo ubraniti nasilnega in pijanega moža.

»K nam je hudila u tabrh ana ženska. Duobra ženska je bla, ampak ted adlôčna. Muža je mela pjanca, k je je ted kdaj prtêpu. Pa je puvedala, kakou je nardila, k ga je slišala punuoč žè od djeleč pet. Tàkrat je vedla, de je spet pjan.

Šla je pa je hitar purinlna burkle u peč u žerjavca, puol ga je pa z žarêčem burklam prčakala pred hiša, de mu je zabranila, de b šou u hiša spat. Puol je šou pa u krmuo spat, de se je streznu.« (Glasovi 19: 199)

V kar osmih knjigah se pojavlja motiv prepevanja pesmi za krajšanje časa. Povedke s tem motivom geografsko pokrivajo severovzhodni, severozahodni, osrednji in jugozahodni del Slovenije.

Izjemno zanimivo je zapisana hudomušna pripoved z območja Matajurja (Medvešček 1990), ki govori o bogatem oštirju, ki pa je imel še bogatejšo ženo, vendar je bila leta vedno bolna. Velikokrat je bil na poti zavoljo njenih zdravil. Tako na nekem potovanju naleti na muzikanta, ki je bil namenjen ravno v njegovo oštarijo, saj naj bi pripravljala oštirka zabavo, saj njenega moža ni bilo doma. Seveda se oštir v negotovosti vrne z muzikantom na dom in že od daleč zasliši petje in muziko. Skrije se v muzikantov žakelj, ta pa ga odnese v oštarijo. Med tem časom pa je oštirka ravno plesala in pela pesem, da si želi, da se mož nikoli ne bi vrnil s potovanja. Kot repliko muzikant zapoje 'žaklju', naj le posluša, kaj poje oštirka. Naenkrat pa oštir v žaklju zapoje zahvalo muzikantu za to odkritje in njegovo pomoč, skoči iz žaklja in z

gajžlo premlati oštirko. Pripovedovalec še pove, da od takrat dalje oštirka ni bila nikdar več bolna.

Tudi čas potovanja so si ljudje radi krajšali s prepevanjem slovenskih pesmi. Ta motiv se v zbirki Glasovi pojavi v kar dvanajstih knjigah in pokriva Kras, Pohorje, Prekmurje, Haloze, Krško gričevje, območje Litije, Ljubljane, Suho krajino, Slovensko Istro, Mežiško dolino z okolico, Brkine in Trst z okolico. Večkrat se pojavi na področju Pohorja in Brkinov. Nekateri so se na pot podali z vozom, drugi z vlakom, s kočijo, s kolesom, s sredstvi, ki so jim bila takrat na razpolago.

»Rečeno, storjeno. Dopijo terana so vzeli s sabo. Vsi srečni so sedli v kočijo. Se peljejo proti Sežani in vmes pijejo, pojejo in tudi pokadili so kakšnega.«

(Glasovi 6: 326)

Potovanja pa niso bila namenjena le užitkom, nemalokrat so se ljudje podali na dolgo pot, da bi zaslužili denar. Na ozemlju Trsta so ženske nosile v mesto prodajat mleko, nekatere so se peljale s kolesom.

»Potem se je babica napotila z mlekom proti mestu. Skupaj z njo so šle druge prijateljice, ki so tudi nosile mleko v Trst ali pa so služile pri gospodi v mestu. Med potjo so prijateljice pele razne slovenske pesmi ali pa so se pogovarjale. Včasih je šla babica v mesto tudi s kolesom.« (Glasovi 32: 251)

Na področju Prekmurja je vajenec odšel peš do mesta, da je strankam odnesel popravljene čevlje. Za uslugo je tudi sam nekaj zaslužil.

»Neko soboto po končanem delu je mojster poslal vajenca, naj odnese popravljene šoulnje naročnikom na dom. Tega je bil inaš vedno vesel, saj je sígdár padlo kaj cvenka tudi v njegov žep. Šoulnje je torej povezal, jih vrgel na rame in se podal v mesto. Med potjo si je veselo fujčkal in pel.« (Glasovi 9: 287)

Pot do cerkva je bila včasih dolga. Skupaj se je zbralo več ljudi, da so si med potjo krajšali čas s petjem.

»K sma pa vse adpravla pa se la pu za h maš ablejklā, sma pa šle ena ura pa pu deleč na Prežgaje pejš vsi ukùp. Pa cela puot, daklier sma mel paluožna puot, sma skuz pel. Tu sa bli nalepš doživlaji.« (Glasovi 21: 221)

Na področju prestolnice so se za kratek čas zbirali starejši in otroci, ko so si vzeli čas za počitek.

»Ob nedeljah smo se pod kostanjem kratkočasili, pa tudi peli. Tam je bila klopca, da so starejši ljudje sedeli in se pogovarjali, mi otroci smo se pa seveda igrali.« (Glasovi 23: 43)

PIVSKE PESMI

Pivske pesmi imajo prešerno veseli značaj, utrjujejo pivsko družabnost. Njihova osnova so zdravice in napitnice, ki povečujejo trto, vino in pospešujejo ter spodbujajo zauživanje vina, (Stanonik 1999: 199).

Deseti mesec v letu smo Slovenci poimenovali vinotok, saj slovenska imena mesecev pripovedujejo o celoletnem dogajanju na polju, v gozdu, na travniku in v vinogradu.

Večkrat je omenjena dobrovoljnost in veselje Slovencev. Največkrat so si ljudje prepevali pesmi na raznih zabavah (domačih, občinskih), na vaških veselicah, ob pojedinah, v gostilni.

Motiv veselega prepevanja pesmi v gostilni se v zbirki Glasovi pojavlja v šestih knjigah, ki zemljepisno pokrivajo skrajno zahodni, južni in osrednji del Slovenije. Ljudje so si z veseljem ob dobri kapljici zapeli kakšno lepo slovensko pesem.

Na območju Istre se je petje razlegalo ne samo ob kozarčku, pač pa tudi ob jedači, pijači in družabnih igrah.

»Tam so oni zaklali in spekli vola, vsi so pili in jeli, kantáli, plesali in se veselili.«
(Glasovi 2: 130)

»Ob nedelah smuo muoški radi šli v gostilno. Tām smo kej spili, si kej pāvedli in kāsno zāpuojāli. Tāku je pāsū cejt.« (Glasovi 27: 202)

»Nu, viš, tām v Mlakāh buómo dānās zvečier tūda mi mičkinā imelā veselīcuo. Buómo škoromátlā. Buómo pelā, pilā in se veselēlēā.« (Glasovi 30: 58)

V večini primerov so se pripovedovalci spomnili natančno določene gostilne, v kateri so se zbrali z družbo. Nekateri so s svojim glasom pripomogli pri petju, drugi so bili samo poslušalci. Ta podrobnost ni vezana na zemljepisno opredeljenost.

»Gostilno so imenovali Pri Jadranu. Prodajali so dobro vipavsko vino, dober teran in kuhali so domače jedi. V gostilno so prihajali Slovenci iz mesta in ob nedeljah so prepevali lepe pesmi.« (Glasovi 32: 262)

V določenih primerih, predvsem na območju Istre in Loškega pogorja, so se pripovedovalci spomnili tudi natančno določene pesmi, ki so jo v družbi skupaj zapeli.

»Ano nedeljo so muži sedeli v oštariji 'Pr Sodra' ob Rižani. Pili so dobro vino in igrali briškolo. Bla je vre anmálo nuć. Kadar so peli uno: 'Ti si Milka moja, moja ...' zagledajo anega Doljána, ki je prteku krgán straha.« (Glasovi 2: 218)

»Ob nedeljah so pri Marjanci ob kozarcu vina veselo prepevali. Večkrat sem jih poslušala in se od njih naučila pesem 'Oj tam na ravnem polju', ki jo še danes znam.« (Glasovi 22: 97)

Nekateri pripovedovalci iz območja Spodnje Savinjske doline se spominjajo pivskega druženja tudi po pretepanju v gostilni.

»Je jedn reku: 'Učas je blo čist drgač luštn u gostilnih. Smo mal pójal pa tepl se, děj ni pa něč, sam pijemo pa gremo.'« (Glasovi 33: 251)

Motiv petja na veselici se pojavlja na področju Istre, Krasa, Pohorja, Pivke, Bele Krajine, Brkinov in Ljubljanskega barja. Pomembno je bilo, da so se ljudje zabavali, navadno je bila na veselicah tudi hrana in pijača, poleg petja pa tudi ples.

»Sicer pa je bil mesec maj včasih fantovski mesec. V mnogih krajih na Slovenskem so starejši fantje sprejemali novince medse, na večer pred Florjanovim so koledovali, posebno pa so se izkazali z mlajem, ki so ga postavili sredi vasi ali posameznim dekletom pred hišo.« (Kumer 1975: 30)

»Pršla je majnica in cele Trebéše so plesale, kantále in se veselile. Šekljáni pa so vre imeli svoj načrt, da kakú bojo razdrli to fešto.« (Glasovi 2: 226)

POVZETEK

V svoji diplomski nalogi sem skušala kar najbolje predstaviti pesem v zbirki Glasovi. Moje delo se je pričelo z branjem celotne zbirke, pri čemer sem si vztrajno in natančno izpisovala vsako pojavitev pesmi, bodisi v prozi, v naslovu poglavja ali v pesemski obliki. Potrebno pa je bilo zastaviti smernice, kako naj bi diplomsko delo vsebinsko izgledalo, potekalo, kaj bo rdeča nit naloge, zato sem se osredotočila na povedke, ki pesem v svojem bistvu omenjajo, jo opišejo, morda poimenujejo, ji določijo pevca, njeno veselo, žalostno naravo itd.

Dejstvo je, da v celotni zbirki Glasovi le trinajsta knjiga (Krajczar 1996), ki pokriva področje Porabja, ne vsebuje povedke z motivom pesmi ali petja. V nekaterih knjigah se posamezen motiv pesmi pojavi v večih pripovedih, vendar pa je bilo za obravnavo določenega motiva v diplomski nalogi dovolj, da se je ta motiv pesmi pojavil vsaj enkrat v vsaj eni knjigi zbirke Glasovi.

Največ različnih motivov pesmi in petja se v zbirki Glasovi pojavi v dvaintrideseti knjigi (Morato 2007), kjer so zbrane pripovedi s področja od Bržanije prek Trsta do Soče, in sicer kar enaintrideset različnih motivov, z osemindvajsetimi različnimi motivi je tik za njo triindvajseta knjiga Bela Ljubljana (Stanonik 2001), na področju Pohorja se v osmi knjigi (Gričnik 1995) pojavi sedemnajst različnih motivov, s šestnajstimi motivi sledi petindvajseta knjiga (Morato 2002) iz Slovenske Istre in s štirinajstimi motivi okolica Krškega z devetnajsto knjigo (Krejan 1999), druge knjige vsebujejo manj kot trinajst različnih motivov petja ali pesmi.

Po drugi strani nam seštevek knjig, ki vsebujejo določen motiv, pokaže, kateri motivi se v zbirki Glasovi pojavijo največkrat. In sicer se motiv petja, kot dobra lastnost človeka, pojavi v kar sedemnajstih knjigah zbirke Glasovi (Černigoj 1988, Tomšič 1989, Dolenc 1992, Zajc-Jarc 1993, Gričnik 1995, Repanšek 1995, Karničar 1997, Krejan 1999, Dolšek 2000, Dolenc 2000, Stanonik 2001, Kastelic in Primc 2001, Verdinek 2002, Kure 2004, Ožbolt 2004, Oblak Milčinski 2006, Morato 2007). Petnajst knjig (Gričnik 1995, Repanšek 1995, Primc 1997, Gričnik 1998, Krejan 1999, Zupan 1999, Dolšek 2000, Stanonik 2001, Kastelic in Primc 2001, Morato 2002, Verdinek 2002, Kerševan in Krebelj 2003, Ožbolt 2004, Oblak Milčinski

2006, Morato 2007) vsebuje motiv prepevanja v družbi. V trinajstih knjigah (Zajc-Jarc 1993, Gričnik 1995, Karničar 1997, Gričnik 1998, Zupan 1999, Dolšek 2000, Stanonik 2001, Kastelic in Primc 2001, Morato 2002, Verdinek 2002, Kerševan in Krebelj 2003, Ožbolt 2004, Oblak Milčinski 2006) zasledimo motiv pisanja pesmi. V dvanajstih knjigah (Kocjan in Hadalin 1993, Gričnik 1995, Rešek 1995, Gričnik 1998, Krejan 1999, Dolšek 2000, Stanonik 2001, Kastelic in Primc 2001, Morato 2002, Verdinek 2002, Tončič Štancar 2005, Morato 2007) motiv petja na poti/potovanju. Ostali motivi se pojavijo pri manj kot desetih knjigah.

Ugotovili smo namreč, da je petje živo po vsej slovenski deželi, pojejo ljudje vseh starosti, otroci, odrasli in starejši, tako ženske kot moški, na vasi in v mestu, doma in v različnih skupnostih. Pesem živi v človeku, človeku pa je dana možnost, da pesem širi v tem času in v tem prostoru.

Slovenska slovstvena folklor nam priča, kako bogata je naša dediščina, prežeta s pesmijo na vsakem koraku. S pomočjo zbirke Glasovi bo ostal spomin na pesem vedno živ in ne bo nikdar pozabljen. Ne smemo pustiti, da bi pesem zamrla v našem spominu, zgodovini, saj smo jo dolžni posredovati našim otrokom, zanamcem, rodovom.

VIRI IN LITERATURA

VIRI

ZBIRKA GLASOVI

Černigoj, Franc, *Javorov hudič* (Glasovi 1), Kmečki glas, Ljubljana 1988.

Tomšič, Marjan, *Noč je moja, dan je tvoj: istrske štorije* (Glasovi 2), Kmečki glas, Ljubljana 1989.

Medvešček, Pavel, *Na rdečem oblaku vinograd rase: pravce n štorje od Matajurja do Korade*. (Glasovi 3), Kmečki glas, Ljubljana 1990.

Dolenc, Janez, *Zlati bogatin: tolminske povedke* (Glasovi 4), Kmečki glas, Ljubljana 1992.

Cvetek, Marija, *Naš voča so včas zapodval: bohinjske pravljice* (Glasovi 5), Kmečki glas, Ljubljana 1993.

Kocjan, Danila, Hadalin, Jelka, *Beži zlodej, baba gre: kraške štorije* (Glasovi 6), Kmečki glas, Ljubljana 1993.

Zajc-Jarc, Mihaela, *Duhan iz Višnje Gore* (Glasovi 7), Kmečki glas, Ljubljana 1993.

Gričnik, Anton, *Noč ima svojo moč, Bog pa še večjo: Pohorje pripoveduje* (Glasovi 8), Kmečki glas, Ljubljana 1995.

Rešek, Dušan, *Brezglavjeki: zgodbe iz Prekmurja* (Glasovi 9), Kmečki glas, Ljubljana 1995.

Repanšek, Marta, *Bajže s Koroške* (Glasovi 10), Kmečki glas, Ljubljana 1995.

Kleindienst, Lidija, *Bam knapa vzela, bam zmeraj vesela: idrijske anekdote in smešnice* (Glasovi 11), Kmečki glas, Ljubljana 1995.

Žéle, Andreja, *Kaku so živeli in si dejali kratek cejt: kratke štorije s Pivškega* (Glasovi 12), Kmečki glas, Ljubljana 1996.

Krajczar, Karel, *Kralič pa Lejpa Vida: slovenske pravljice in povedke iz Porabja* (Glasovi 13), Kmečki glas, Ljubljana 1996.

Piko, Martin, *Iz semen pa bo lipa zrasla: pravlice, storije in basmi s Koroške* (Glasovi 14), Kmečki glas, Ljubljana 1996.

Primc, Jože, *Okamneli mož in druge zgodbe iz Zgornje Kolpske doline: (od Babnega Polja in Prezidna, preko Gerova, Čabra, Osilnice, Kužlja, Kostela, Fare do Dola in Predgrada)* (Glasovi 15), Kmečki glas, Ljubljana 1997.

Karničar, Andrej, *Jezerske štorije* (Glasovi 16), Kmečki glas, Ljubljana 1997.

Glasečnik, Igor, *Strah me je gratalo: od Ojstrice nad Dravogradom do Sv. Duha na Ostram vrhu* (Glasovi 17), Kmečki glas, Ljubljana 1998.

Gričnik, Anton, *Fárice: haloške folklorne pripovedi* (Glasovi 18), Kmečki glas, Ljubljana 1998.

Krejan, Marija, *Vse sorte je že blou: pripovedi s Krškega gričevja na desnem bregu Save od Sevnice do Krškega* (Glasovi 19), Kmečki glas, Ljubljana 1999.

Zupan, Marjan, *Rpečnekova vučca: folklorne pripovedi z visoke Gorenjske (in iz Kanalske doline)* (Glasovi 20), Kmečki glas, Ljubljana 1999.

Dolšek, Ida, *Kaku se kej narod rihta: folklorne pripovedi od Litije do Čateža* (Glasovi 21), Kmečki glas, Ljubljana 2000.

Dolenc, Janez, *Kres na Grebljici: povedke z Loškega pogorja* (Glasovi 22), Kmečki glas, Ljubljana 2000.

Stanonik, Marija, *Bela Ljubljana: zgodbe iz slovenske prestolnice* (Glasovi 23), Kmečki glas, Ljubljana 2001.

Kastelic, Zlata, Primc, Jože, *Krvapivc: vse sorte od Korinja v Suhi krajini do Dolge vasi pri Kočevju* (Glasovi 24), Kmečki glas, Ljubljana 2001.

Morato, Nada, *Mrak eno jutrnja: štorje iz Slovenske Istre* (Glasovi 25), Kmečki glas, Ljubljana 2002.

Verdinek, Bojana, *Lesene cokle: folklorne pripovedi iz Mežiške, Mislinjske in Šaleške doline* (Glasovi 26), Kmečki glas, Ljubljana 2002.

Kerševan, Nada, Krebelj, Marija, *Düša na bicikli: folklorne pripovedi iz Brkinov, doline Reke in okolice* (Glasovi 27), Kmečki glas, Ljubljana 2003.

Kure, Bogomira, *Zgodbe ne moreš iz žakla zvrnit: folklorne pripovedi iz Bele krajine* (Glasovi 28), Kmečki glas, Ljubljana 2004.

Ožbolt, Milena, *Andrejeva stopinja: folklorne pripovedi iz Loške doline, Blok, Loškega potoka in okolice Cerkniškega ter Babnega Polja* (Glasovi 29), Kmečki glas, Ljubljana 2004.

Tončič Štancar, Marija, *Frk, čez drn – frk, čez trn: prolke, pravce, štorce in prfjetce iz Brkinov in Čičarije* (Glasovi 30), Kmečki glas, Ljubljana 2005.

Oblak Milčinski, Tatjana, *Svi šle wakapavat turšca na mah: pripovedi z jugozahodnega dela Ljubljanskega barja* (Glasovi 31), Kmečki glas, Ljubljana 2006.

Morato, Nada, *Kruh in ribe: od Bržanije prek Trsta do Soče* (Glasovi 32), Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba, Celje 2007.

Podpečan, Blaž, *Têdi ni blo tek ko dôns: folklorne pripovedi iz Spodnje Savinjske doline* (Glasovi 33), Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba, Celje 2007.

LITERATURA

Ivančič Kutin, Barbara, *Kontekst in tekstura folklornih pripovedi na Bovškem*: doktorsko delo, [B. Ivančič Kutin], Ljubljana 2005.

Kmecl, Matjaž, *Mala literarna teorija*, M&N, Ljubljana 1996.

Kumer, Zmaga, *Pesem slovenske dežele*, Založba Obzorja Maribor, Ljubljana 1975.

Koritnik, Rezika, *Mi smo pa od tam doma: spomini na desetletno delovanje mladinskega pevskega zbora Trboveljski slavček*, Grafex, Izlake 2001.

Kuret, Niko, *Praznično leto Slovencev: starosvetne šege in navade od pomladi do zime*, Družina, Ljubljana 1998.

Pahor, Boris, *Moj tržaški naslov*, Gregočičeva založba, Trst 1948.

Pahor, Boris, *Trst in slovenski čas*, Nova revija, Ljubljana 2006.

Slovensko ljudsko izročilo: pregled etnologije Slovencev. Uredil Angelos Baš.

Cankarjeva založba Slovenije: Inštitut za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, Ljubljana 1980.

Stanonik, Marija, *Slovenska slovstvena folklor*, DZS, Ljubljana 1999.

Stanonik, Marija, *Interdisciplinarnost slovstvene folklore*, Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2008.

Tozon, Mirjam, *Rože in trnje*, Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba, Celje 2005.

Trboveljski Slavček. Zbral in uredil Jože Skrinar. Trbovlje 1971.